

AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ KARARLARI IŞIĞINDA TUTUKLU VE HÜKÜMLÜLERİN DIŞ DÜNYA İLE İLETİŞİMİ

*Yrd.Doç.Dr. Handan YOKUŞ SEVÜK**

I. GİRİŞ

Cezaevi sosyolojisi alanında yapılan araştırmalar, kırk yılı aşkın bir süreden beri, cezaevlerini hükümlülerin ve ailelerinin kişisel ve toplumsal konularına zararlı bir etki yapan ve topluma yeniden uyum sağlamayı kolaylaştıracığı yerde daha da azaltan mutlak kurumlar olarak tanımlamaktadır¹.

Cezaevleri, günümüze kadar her alanda tartışılmış, bu kurumlarda reformun gerekliliği belirtilmiştir. Cezaevi reformu, yaklaşık olarak cezaevlerinin kendiyile çağdaştır ve adeta onun programı gibidir². Batı Avrupa ülkelerinin çoğunda son yirmi yılın cezaevi reformunun temel yaklaşım biçimlerinden birisi, değişik reformlar aracılığıyla infazın dış dünyaya açılmış olmasıdır. İnfazın, dışarıya açılmış olması, örneğin denetim altında uzun süreli ziyaretlerin, sınırsız yazışma olanağının ve medyaya ulaşmanın sağlanması, yerel topluluğun infaza dahil edilmesi ile yerel kurumlardan yararlanmanın sağlanması gibi uygulamalar, cezaevleriyle ilgili mutlak bir kurum olma tanımından kaynaklanan olumsuz belirtileri azaltan, topluma yeniden uyum sağlamayı destekleyen ve fazla büyük bir ekonomik yük gerektirmeyen hususlardır³. Haberleşme ve ziyaret olanaklarının genişletilmesi, hükümlülere insan onuruna yaraşır ve tahammül edilebilir ortak bir yaşam sağlamaya yönelik, serbestliğe doğru giden çağdaş infaz sisteminin esaslarından⁴. Bu

* Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Ceza ve Ceza Usul Hukuku Öğretim Üyesi.

1 Dünkel Frieder-Snacken Sonja , "Karşılaştırmalı Avrupa Ceza İnfaz Sistemi: Sorunlar, Uygulama ve Perspektifler", İnfaz Hukukunun Sorunları, Probleme Des Strafvollzugsrechts, Alman Kültür Merkezi ve Başkent Üniversitesi tarafından 24/25. 11. 2000 tarihinde düzenlenen Sempozyum, Ankara 2001, s. 323- 353, s. 323.

2 Focault Micheal, Hapishanenin Doğuşu, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara 1992, s. 294.

3 Dünkel-Snacken, s. 334.

4 Reynaud A. , Hapishanelerde İnsan Hakları, çev. İhsan Kuntbay, Ankara 1992, s. 26-27.

şekilde infazın daha geniş boyutlarda insanileştirilmesi ve yenilenmesi amaçlanmaktadır⁵. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, içtihatlarıyla özellikle bu konuda baskın rol oynamıştır⁶.

II. YENİDEN SOSYALLEŞTİRME İÇİN DIŞ DÜNYA İLE İLETİŞİM

A. Yeniden Sosyalleştirme Kavramı

Cezaevi sistemi, esas amacı tutukluların davranışlarını ıslah yönünde değiştirip, topluma yeniden kazandırma bir başka deyişle yeniden sosyalleştirme olan bir uygulamayı içerir⁷. Bu uygulama yani tretman, tutuklu ve hükümlülerin bedensel ve zihinsel sağlıklarını sürdürmeleri veya yeniden kazanmaları için zorunlu tüm önlemler ile onların topluma yeniden kazandırılmaları ve suçtan arındırılmış olarak toplumsal sorumluluklarının bilinci içinde yaşamalarını teşvik edici, geliştirici nitelikte tüm işlem ve faaliyetlerdir. Cezaevlerinde tretmanın amacı, yeniden sosyalleştirmedir. Birleşmiş Milletler Cezaevi Kuralları (BM CK) 65-66'da; Avrupa Cezaevi Kuralları (ACK) ise "Tretman Amaçları ve Rejimler" başlığı ile 64-89'daki kurallarda yeniden sosyalleştirme kavramını ve bunu sağlamak için olması gerekenleri düzenlemektedir. CİT m. 110 tretmanı, "iyileştirme ve eğitim çalışmaları" olarak tanımlayarak, tretmanın hükümlüde, yasalara saygılı olarak yaşama düşünce ve duygusunun yerleşmesi, ailesine ve topluma karşı kişisel ve toplumsal sorumluluk duygusunun gelişmesi, normal yaşama uyması, geçimini sağlayabilmesi için uygulanan rejim, önlem ve yöntemlerin tümünü içerdiğini belirtir.

Özetle; yeniden sosyalleştirme, hükümlünün gelecekte sosyal yaşam içinde sorunsuz bir yaşam sürdüreceği yetenek kazanması amacına götüren cezaevindeki kaynakların toplamıdır. Yeniden sosyalleştirme amacının üstünlüğü, fiilden ve cezanın uzunluğundan bağımsız olarak tüm hükümlüler için geçerlidir⁸.

B. Dış Dünya İle İletişim

1. Genel Olarak

Dış dünyayla kurulan ilişkiler, yeniden sosyalleştirme bakımından belirleyici önem taşır. Avrupa Konseyi ve Birleşmiş Milletler kaynaklı uluslara-

⁵ Demirbaş Timur, "Cezaevleri Gerçeği", Prof. Dr. Seyfullah Edis'e Armağan, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayını, İzmir 2000, s. 235-247, s. 235 vd.

⁶ Livingstone Stephen-Owen Tim, Prison Law, New York 1999, Second Edition, s. 213.

⁷ B. M. Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Andlaşma, m. 10/3.

⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. Demirbaş Timur, "Cezaevlerinde Yeniden Sosyalleştirme (Tretman) Sorunları", İnfaz Hukukunun Sorunları, Sempozyum 24-25. 11. 2000, Ankara 2001, s144-161, s. 150.

rası ilkeler ve tavsiye kararları, yeniden topluma kazandırma bakımından özellikle, hükümlü ve tutukluların dış dünya ile ilişkisinin sağlanmasının gerekliliğini vurgulamaktadır⁹. Hapis ve suçluyu özgürlüğünden yoksun bırakarak dış dünyadan ayıran benzeri diğer cezalar, kişiye derin ızdırıp veren önlemlerdir. Bu nedenle, ceza infaz kurumlarındaki rejimler, cezaevi yaşamı ile dışarıdaki özgür yaşam arasındaki farkı, azaltma yollarını aramalı, hükümlülerin ve ailelerinin yüksek yararlarını geliştirecek olan, yakınlarıyla ve dış dünya ile bağlantılarını sürdürmeli ve devam ettirmelidir (ACK, 65). Ayrıca, BM CK 61'de belirtildiği gibi "hükümlünün ailesiyle ve ciddi toplumsal kuruluşlarla mümkün olan her türlü ilişkisini sağlamak ve geliştirmekle yükümlü olan" gözetim ve rehabilitasyon organları ve diğer toplum temsilcileri ile ilişkiler de teşvik edilmeli ve kolaylaştırılmalıdır¹⁰.

Mahkum oluşundan itibaren hükümlünün, serbest bırakıldıktan sonraki geleceği düşünülmelidir. Hükümlünün bir ceza kurumuna alınmasından sonra salıverilmesi için hazırlığa mümkün olduğunca hemen başlanılmalıdır. Böylece, hükümlülerin tretmanında onların toplumdan dışlanması yerine, onun devamlı üyesi olduğu vurgulanmalıdır. Bu amaçla, hükümlülerin sosyal rehabilitasyonları özellikle aileleri, diğer kişiler ve sosyal kuruluşlarla olan ilişkilerin korunması ve geliştirilmesi görevinde kurum personeline yardımcı olmak üzere mümkün olduğunda toplumsal kuruluşlar ve sosyal hizmet uzmanlarının işbirliği sağlanmalıdır (ACK, 70). Cezaevlerinde, hükümlü ve tutukluların aileleriyle, diğer kişilerle ve onlara faydalı olabilecek sosyal kuruluşlarla, iyi ilişkilerinin devamını ve geliştirilmesini sağlamada

⁹ Mahpusların, gerekli gözetim altında aileleri ve yakın arkadaşları ile düzenli aralıklarla haberleşmelerine, ziyaretleri kabullerine imkan verilerek iletişim kurmalarına izin verilmelidir (BM CK, 37). ; Mahpusların aileleri ve tretman, kurum güvenliği ve düzeni gereklerine tabi olarak, kişiler veya dışarıdaki kuruluşların temsilcileri ile haberleşmelerine ve bu kişilerden mümkün olan sıklıkta ziyaretçi kabul etmelerine izin verilmelidir (ACK 43). ; Kurum rejimleri, hükümlülerin ve ailelerinin yüksek yararlarını geliştirecek olan, yakınlarıyla ve dış dünya ile bağlantılarını sürdürmeli ve devam ettirmelidir (ACK 65/c.). ; "Özgürlüğünden yoksun bırakılan her çocuk, ... olağanüstü durumlar dışında ailesi ile haberleşme ve ziyaret yoluyla iletişim kurma hakkına sahiptir" (ÇHS m. 37/c); Adil ve insanca muamele görme hakkının tamamlayıcı bir parçası olan ve topluma dönüşlerini hazırlamada gerekli olan, çocukların dış dünya ile yeterli iletişimi için her olanak sağlanmalıdır (Havana Kuralları, 59). ; " Mahkumlara aileleri ve dış dünya ile bağlantı sağlama ve geliştirme fırsatı verilmelidir. " 19-21 Eylül 1996 tarihleri arasında Afrika'daki Cezaevi Şartlarına ilişkin Uluslararası Seminerde Afrika'da Cezaevi Şartlarına Dair Kampala Bildirimi, m. 6 . The International Seminar on Prison Conditions in Africa, held at Kampala from 19 to 21 September 1996, Kampala Declaration On Prison Conditions In Africa.

¹⁰ Uluslararası Ceza Reformu, Standartları İşler Kılmak, Cezaevlerinde Doğru Uygulamalar Üzerine Uluslararası El Kitabı, Çev. Orhan Kemal Cengiz, s. 158.

sosyal hizmet uzmanları görevli olmalıdır (Avr. Kon. (73) 5 sayılı Asgari Kurallar, 62)¹¹.

Dış dünya ile ilişkiyi sürdürmek herkesin yararına olacaktır¹²: 1. Hükümlüler, aile sorunlarında ve kendi davranışlarında daha çok sorumluluk almak suretiyle kendilerini tahliyeye hazırlarlar; 2. Cezaevi personeli, daha tatmin edici bir işe ve denetimleri altında daha huzurlu bir hükümlü nüfusuna kavuşur; 3. Hükümlü aileleri, ilişkilerini zamanla kaybetme yerine, hem o an, hem de sonrası için değerli destek alıp verebilirler; 4. Toplum, hükümlülerin aileleriyle olan bağlarını korumaları ve tahliyeden sonra ne yapacakları konusunda önceden hazırlıklı olunması halinde, ileride daha fazla suçla karşılaşma ihtimali azalacaktır.

Hükümlü ve tutukluların dış dünya ile ilişkilerinin önemi ve yararı bilinmesine rağmen, cezaevlerinin güvenliğini sağlamak için gerekli kontroller konusunda bazı sorunlar çıkmakta ve bu kolayca gerçekleşmemektedir¹³. Özellikle uzun süreli hapis cezaları mahkumları bakımından, infazın dışarıya açılmasının vazgeçilmez olmasına karşın, bu tür cezaevlerinin güvenlik nedenleriyle çok kez kentlerin dışında kurulmuş olmaları, topluma kazandırma çabalarını zorlaştırmaktadır. Bu nedenledir ki; Almanya, Hollanda, Portekiz, İsveç, Danimarka ve Belçika gibi pek çok ülkede bu uyumun, açık cezaevlerine nakil ve hükümlünün cezaevi dışına çıkmasına izin veren aşamalı yollarla sağlanmasına çalışılmaktadır. İsveç, Çek Cumhuriyeti gibi bazı ülkelerde ise hükümlülerin "geçiş konutu" denilen evlerde ya da aileler yanında konuk edildiği sistematik uygulamalar söz konusudur¹⁴.

Özgürlüğünden yoksun bırakılan kişilerin dış dünya ile ilişkileri, bir ayrıcalıktan çok kazanım olarak değerlendirilmeli ve bu nedenle de ödül veya ceza olarak kullanılmamalıdır. Dış dünya ile ilişkinin kesilmesinin bir disiplin yaptırımı olarak düzenlenmesi yerinde değildir. Dışarıyla ilişkinin kötüye kullanılması hali buna bir istisna teşkil eder. Aile ilişkilerinde bu gibi engellemelerden kaçınmalıdır¹⁵.

11 Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin "Tutuklulara Uygulanacak Asgari Kurallar İlişkin (73) 5 sayılı Kararı, m. 80, Reynaud A. , Hapishanelerde İnsan Hakları, Ek V, s. 142-157.

12 İnsan Hakları Yüksek Komiserliği Ofisi, İnsan Hakları ve Cezaevleri, Cenevre 2001, s. 78.

13 Reynaud, s. 87.

14 Dünkel-Snacken, s. 341.

15 Uluslararası Ceza Reformu, s. 147.

CİT m. 157'de öngörülen disiplin cezaları arasında, ziyaretçi kabulünden, mektup yazmak ve almaktan mahrumiyet söz konusudur¹⁶. Bu iki cezanın birlikte verilmesi de mümkündür¹⁷. Oysa, haberleşme ve ziyaret yeniden sosyalleştirmenin araçlarından olunca disiplini, tırtmanın içeriği ve amacına uygun olarak yorumlamalıdır. Her şeyden önce haberleşme ve aile yaşamına saygı hakkı insan haklarındandır. Disipline nazaran bu hakların kullanılmasına üstünlük tanınmalıdır. Bu nedenle de hükümlünün toplumla bütünleşmesinde önemli bir işleve sahip olan ve hükümlünün haklarından olan ziyaret ve haberleşmenin kısıtlanması disiplin cezası olarak düzenlenmemelidir. Özellikle de savunma hakkının dokunulmazlığı gereğince, avukatla¹⁸, mahkemeler, adli merciler ve Avrupa İnsan Hakları Komisyonu gibi kurumlarla ilişkilerin ayrıcalıklı olması nedeniyle iletişim kısıtlanması, bir disiplin yaptırımını düzenlenmemelidir¹⁹. Nitekim, AİHM, 30. 8. 1990 tarihli İngiltere'ye karşı McCallum kararında, McCallum hakkında 28 günlük haberleşme yasağı getiren disiplin cezası verilmesini 8. maddenin ihlali olarak değerlendirmiştir²⁰. Haberleşme hakkına kurumun düzeni ve güvenliğini sağlamak amacıyla zorunlu hallerde hukuka uygun olarak müdahale edildiğinde, bu müdahalenin demokratik bir toplum için gerekliliği göz ardı edilmeden bu sınırlama çok kısa tutulmalıdır. BM Prensip Bütünü 15'e gö-

16 Mektup almak ve yazmaktan mahrumiyet cezası süresince, hükümlünün mektup yazması engellenemez, ancak mektuplar PTT'ye verilmaz. Gelen mektuplarda idarede bekletilir. Ceza süresi dolunca, yazdığı mektuplar PTT'ye, gelen mektuplar kendisine tevdi edilir. Günay Erhan, Türk İnfaz Hukuku, Ankara 2002, s. 317-318.

17 CMUK m. 116/4 gereğince, hükümlülere uygulanan disiplin cezaları tutuklular hakkında da uygulanacaktır.

18 Günay tarafından avukatlar ziyaretçi kapsamında olmadığı için, hükümlülerin ceza süresi boyunca avukatlarıyla görüşebilecekleri ileri sürülmektedir. Günay Erhan, Türk İnfaz Hukuku, 4. Baskı, Ankara 2002, s. 316; Ancak mektup yazmak ve almaktan mahrumiyet cezası halinde avukat ile yazışması hususunda herhangi bir açıklık olmadığı için, ziyaretçi kabulünden ve mektuplaşmadan mahrumiyetin disiplin cezası olarak düzenlenmesine karşı olmakla birlikte en azından avukat ile ilişkisinin bu cezalar bakımından ayrı tutulması gerektiği kanaatindeyiz.

19 Alm CİK m. 103'de disiplin cezaları arasında, cezaevi dışındaki kişilerle ilişkinin acil hallerde üç aya kadar sınırlandırılması öngörülmüşse de, m. 104/4 de söz konusu kurum ve kişilerle iletişimin kısıtlanamayacağı Alm. CİK m. 104/4 de belirtilmiştir. Alman Ceza İnfaz Kanunu çevirisi için bkz. Mahmutoğlu Fatih S. , "Hürriyeti Bağlayıcı Cezaların ve Hürriyeti Sınırlayıcı Tedbirlerin İnfazı Hakkında Kanun (Federal Alman Ceza İnfaz Kanunu - 16 Mart 1976)", İstanbul Barosu Dergisi, 1995-1996, C. LV, S. 1-2, s. 501-546.

20 Case of McCallum v. The United Kingdom, 30. 8. 1990, Application number. 00009511/81, A 183, parç. 11, 28, 31.

re²¹; tutuklanan veya hapsedilen bir kimsenin dış dünya ile özellikle ailesi ve avukatı ile iletişim kurması bir, iki günden daha uzun bir süre engellenemez. Oysa CİT, bu disiplin cezaları için üst sınır olarak üç ayı öngörmektedir(CİT m. 159/2, m. 160/2). AİHM'nin haberleşme ve aile yaşamına saygı hakkı konusundaki kararları doğrultusunda, CİT m. 157'de yer alan ziyaretçi kabulünden ve mektup yazmak ve almaktan mahrumiyet şeklindeki disiplin cezaları kaldırılmalıdır²².

Ayrıca CİT m. 157, disiplin cezalarının kanun, tüzük, yönetmelik ve emirlerin hükümlülere uyulmasını zorunlu kıldığı hususlara aykırı davranan veya yasakladığı işleri yapanlara “durumun niteliğine ve ağırlık derecesine göre” verileceğini belirtir. Son derece belirsiz ve kötüye kullanmaya elverişli olan bu hükmün, AİHM kararları doğrultusunda uygulama alanının açıkça belirlenmesi yönünde değiştirilmesi zorunlu görünmektedir. Nitekim AİHM, 24. 9. 1992 tarihli Avusturya'ya karşı Herczegfalvy Kararında, haberleşmeye saygı hakkına müdahalenin “hukuken öngörülebilir” olması, yani müdahalenin ulusal hukukta bir dayanağının bulunması, söz konusu kurala ilgili taraftan ulaşılabilir ve ilgili kişiye uygulanması durumunda sonuçlarının önceden bilinebilir olması ve iç hukukta dayanak olarak gösterilen düzenlemelerin takdir yetkisinin sınırlarını ve alanını yeterli açıklıkta ortaya koyması gerektiğini açıkça vurgulamıştır. Mevcut düzenleme, bu gerekleri karşılamamaktadır²³.

21 Herhangi Biçimde Tutulan ve Hapsedilen Kişilerin Korunması İçin Prensipler Bütünü, m. 19; Body of Principles for the Protection of All Persons under Any Form of Detention or Imprisonment, G. A. res. 43/173, annex, 43 U. N. GAOR Supp. (No. 49) at 298, U. N. Doc. A/43/49 (1988).

22 CİK Tasarısı, m. 36'da disiplin cezaları arasında, haberleşme veya iletişim araçlarından yoksun bırakma veya kısıtlama, ve ziyaretçi kabulünden yoksun bırakma sayılmıştır. Haberleşme veya iletişim araçlarından yoksun bırakma veya kısıtlamayı düzenleyen 40. maddede, beş ayrı bentte gösterilen eylemler nedeniyle hükümlünün bir aydan üç aya kadar mektup ve telgraf yollamak, televizyon izlemek, radyo dinlemek, kendine gelen mektup ve telgrafları almak, gazete, dergi, kitap ve diğer iletişim araçlarından yararlanmaktan yoksun bırakılacağı hükme bağlanmıştır. Gelen mektup ve telgrafların disiplin cezasının infazından sonra hükümlüye verileceği ve ölüm, ağır hastalık ve doğal afetler nedeniyle yapılması gereken haberleşmeler ile resmî merciler ve avukatlarıyla ilişkilerde bu madde hükmünün uygulanmayacağı da ayrıca belirtilmiştir. Bu ceza resmî mercilerle, hükümlünün, davaları ile ilgili avukatları ile olan ilişkileri bakımından uygulanmayacaktır. Ziyaretçi kabulünden yoksun bırakma cezasını düzenleyen 41. madde de bentler hâlinde sayılan eylemler nedeniyle, hükümlülerin bir aydan üç aya kadar bu haktan yoksun bırakabilecekleri öngörülerek, resmî ve yetkili merciler ve avukatlar ile görüşmelerde bu madde hükmü uygulanmayacağı belirtilmiştir.

23 Tezcan Durmuş- Erdem Mustafa Ruhan-Sancakdar Oğuz; Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu, Ankara 2002, s. 295-296.

2. Dış Dünya İle İletişim Hakkı

Dış dünya ile iletişim biçimi olarak haberleşme, ziyaret, izin gibi ilişkiler, daha önceleri hükümlü ve tutuklulara²⁴ tanınan bir hak olarak görülmemekte fakat yine de bunlar basit ayrıcalık olarak görülmeyip, cezaevi sistemlerinde iyileştirme yöntemi olarak kabul edilmekteydi²⁵. Bugün ise söz konusu ilişkiler, insan olmalarından ötürü özgürlüğünden yoksun bulunanlara tanınan bir hak olarak kabul edilmektedir.

Hükümlü ve tutukluların belli bazı sınırlamalara rağmen insan haklarına sahip olmaları prensibi²⁶, genellikle topluma geri döndükleri ve normal vatandaşlar olarak geri kazanılmaları gerektiği düşüncesiyle bağlantılıdır. Bu nedenle dış dünya ile ilişkilerin sürdürülmesi, hükümlülerin topluma yeniden uyum sağlamalarının temel bir unsurudur²⁷. Bu husus, uluslararası belgelerde, hükümlülerin tırtmanında, onların toplumdan dışlanması yerine toplumun bir üyesi olmaya devam ettiklerinin vurgulanması şeklinde ifade edilmiştir²⁸. Cezaevlerinde günlük yaşamı programlanan hükümlüye kurum tarafından sağlanan açık ve kapalı ziyaret, avukatıyla görüşme, dışarıdan kendisine gönderilen ya da alınan kitap, dergi ve gazete alabilme, mektup, telgraf ve faks ile dışarıyla haberleşme, telefonla görüşebilme gibi olanaklar “hükümlü hakları”nı oluşturur²⁹.

Bir kimsenin sahip olduğu haklar, gözaltına alındığı ve tutulması veya hapisliği başladığı anda veya hemen sonra, gözaltına alan, tutan veya hapseden yetkililer tarafından kendisine bildirilir ve bu hakları nasıl kullanabileceği hakkında açıklama yapılır (BM Prensipler Bütünü, 13)³⁰. BM CK 35 ve ACK 41’de de hükümlü ve tutukluların hakları konusunda kuruma kabulünde bilgilendirilecekleri düzenlenmiştir. Bu bilgilendirme hakkı gereğince tutuk-

²⁴ Tutukluların ve gözaltında tutulanların dış dünya ile ilişkisi BM CK, 90-93’de, ACK 92, 93’de ayrıca düzenlenmiştir.

²⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. Tosun Öztekin, “ Ceza ve İnfaz Milletlerarası Tesisi Suçlarının Cezaevinde İyileştirilmesinde Yeni Yöntemler, İstanbul 1967, s. 145 vd.

²⁶ BM CK 5, “ Tüm mahkûmlar, hapislik şartlarının açıkça gerektirdiği sınırlamalar dışında, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinde; ilgili devletin taraf olması halinde, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesinde; Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesinde ve bu sözleşmeye ek seçmeli protokol’de yer alan insan hakları ve temel özgürlüklerini ve ayrıca BM Sözleşmelerinde düzenlenen diğer hakları kullanma hakkına sahiptir. ”

²⁷ Uluslararası Ceza Reformu, s. 146.

²⁸ ACK m. 70/1; BM CK 61/1; Avr. Kon. 73 (5) 62.

²⁹ Sağlam Yılmaz, Türk İnfaz Sisteminde Ceza İnfaz Kurumları, Ankara 2003, s. 18; CİK Tasarısı, birinci kitabın üçüncü kısmında hükümlünün haklarını düzenlemektedir.

lu ve hükümlüye dış dünya ile ilişkisini sağlayacak olan haberleşme, ziyaret ve izin haklarına sahip olduğu ve bu haklarını nasıl kullanacağı konusunda bilgi verilmelidir. CİT m. 106/1'e göre, hükümlü ve tutuklular kuruma alındıklarında, kurum müdürü tarafından hakları konusunda gereken bilgiler kendilerine yazılı olarak bildirilir ve ayrıca sözlü olarak anlatılır.

Hükümlü ve tutuklular, dışarıyla iletişimlerini sağlayan bu haklarını kullanırlarken her hangi bir ihlal ile karşılaştıklarında, gerek ülke mevzuatlarında belirtilen makamlara, gerekse uluslararası kuruluşlara başvurabilirler. Ayrıca, iç hukuk yollarını tükettikten sonra insan haklarının korunmasının garantisi olan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine başvurabilirler. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi cezaevindeki haberleşme ve ziyaret hakkına yönelik müdahaleleri, İHAS 8. madde³¹de güvence altına alınan haberleşme ve aile yaşamına saygı hakkı bakımından ele almaktadır³². Haberleşme hakkı, aynı madde de yer alan ve daha geniş bir alanı kapsayan özel hayatın bir yönünü oluşturur. İHAS m. 8/1 de herkesin özel ve aile yaşamına ve haberleşmesine saygı gösterilmesini isteme hakkının korumaya alındığı belirtilmektedir. 2. fıkrasında ise bu değerlerin mutlak olmayıp müdahalelere yani sınırlamalara tabi tutulabilecekleri meşruluk koşulları belirtilerek öngörülmektedir. Bir başka deyişle, önce haberleşmeye saygı emredilmekte ve birey hak sahibi kılınmakta; bunlara resmi makamların – 2. fıkra hükmü saklı kalmak koşuluyla- müdahalesi yasaklanmaktadır. 2. fıkrada da sayılan meşru müdahale nedenleri sarih ve sınırlı olarak sayılmıştır³³.

Hükümlü ve tutuklular dışarıyla ilişkileri hususundaki işlem veya faaliyetlere ilişkin şikâyetlerini, işlem ve faaliyetin öğrenildiği tarihten itibaren onbeş gün, herhalde yapıldığı tarihten itibaren otuz gün içinde infaz hâkimliğine bildirebilir (İnfaz Hakimliği Kanunu. m. 5/1)³⁴. Ayrıca, kendisi

31 AIHS m. 8: "1. Herkes özel ve aile yaşamına, konutuna ve haberleşmesine saygı gösterilmesini isteme hakkına sahiptir.

2. Bu hakların kullanılmasına ulusal güvenlik, kamu güvenliği, ülkenin ekonomik refahı, suçun ve düzensizliğin önlenmesi, genel sağlık ve genel ahlakın korunması, başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması amacıyla, hukuka uygun olarak yapılan ve demokratik bir toplumda gerekli bulunan müdahalelerin dışında, kamu makamları tarafından hiçbir müdahale yapılamaz."

32 "Sözleşme organları önce şikâyet konusu olay ve işlemin haberleşme hakkına dahil bulunup bulunmadığını saptamakta, buna olumlu yanıt alınması halinde, söz konusu işlem ya da alınan önlemin bir müdahale teşkil edip etmediğini araştırmakta ve müdahale olduğu saptandığında ise bu müdahalenin 2. fıkra önünde meşruluk kazanıp kazanmadığı saptanmaktadır.", Gölcüklü Feyyaz-Gözübüyük Şeref, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması, 3. Bası, Ankara 2002, s. 331.

33 Gölcüklü-Gözübüyük, s. 330, 341, 374.

ğine bildirebilir (İnfaz Hakimliği Kanunu. m. 5/1)³⁴. Ayrıca, kendisi ile ilgili olmak kaydıyla hükümlü veya tutuklu ya da eşi, anası, babası, ayırt etme gücüne sahip çocuğu veya kardeşi, müdafii, kanunî temsilcisi de şikayette bulunabilir (İn. Hak. K. m. 5/3). Şikayet üzerine infaz hakimi, dosya üzerinden bir hafta içinde karar verir. İnfaz hakiminin kararına karşı şikayetçi veya ilgili Cumhuriyet Savcısı tarafından, kararın tebliğinden itibaren bir hafta içinde ağır ceza mahkemesine acele itiraz yoluna gidilebilir. (İn. Hak. K. m. 6) CİT m. 106'ya göre hükümlü ve tutuklular istek ve şikayetlerini, kurum müdürüne veya onu temsile yetkili görevliye; C. Savcılığına veya Bakanlığa da bildirilebilirler. Ayrıca, hükümlü ve tutuklular, insan hakkı ihlali iddialarını araştırmak ve incelemek yetkisine sahip TBMM İnsan Hakları İnceleme Komisyonuna, kurumlar üzerinde idari denetimde bulunan Adalet Bakanlığı yetkililerine bu konudaki şikayetlerini iletebilirler³⁵. Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kurullarının³⁶ görevleri arasında infaz ve ıslah uygulamalarına ilişkin işlem ve faaliyetleri incelemek, hükümlü ve tutukluları dinlemek ve tespitleri ve aldıkları bilgileri değerlendirerek bir rapor düzenleyerek, ilgili yerlere bildirmek sayıldığı için, izleme kurullarına da şikayetlerini bildirebilirler.

III. DIŞ DÜNYA İLE İLETİŞİM BİÇİMLERİ

Dış dünya ile iletişim haberleşme, ziyaret ve iznin yanında kurum dışına çıkma ile sağlanır. CİT m. 258'e göre, yetkili makamdan kanuni sebeplere dayanarak verilmiş yazılı bir emir olmadıkça, hükümlü ve tutuklular kurum dışına çıkamaz. Ancak, tretmanın amacı olan yeniden sosyalleştirmeyi sağlamak için, gerekli olduğunda buna izin verilmelidir. Örneğin eğitim amacıyla görevli personel nezaretinde tutuklu ve hükümlünün dışarı çıkması mümkündür. Kurumda uygulanacak tretman programının bir parçası olan sosyal ve kültürel etkinlikler amacıyla kurum dışına çıkma mümkün olmalıdır. Özgürlüğünden yoksun bırakılmış çocuklar için kurum dışına çıkma, çocuğun dış dünya ile ilişkisini sağlamada bir araçtır³⁷. Öğretide, tutuklunun kişisel, ticari ya da hukuki bir işi için şahsen bulunması gerekiyorsa dışarı çıkmasına

³⁴ 16. 5. 2001 tarih ve 4675 sayılı İnfaz Hakimliği Kanunu.

³⁵ Denetimle yetkili siyasi, adli, idari ve uluslararası birimler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Sağlam, s. 38 vd.

³⁶ 14. 6. 2001 tarih ve 4681 sayılı Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kurulları Kanunu, m. 6.

³⁷ Havana Kuralları, m. 59; Kurumda tutulan çocukların kurum dışına çıkması hususunda bkz. Yokuş Sevük Handan, Uluslararası Sözleşmelerdeki İlkeler Açısından Çocuk Suçluluğu ile Mücadelede Kurumsal Yaklaşım, İstanbul 1998, s. 218-219.

sında Cumhuriyet Savcısı, kovuşturma evresinde hakim veya mahkemece belirli süre ile dışarıyla ilişkisinin, ziyaretçi kabulünün ve telefon görüşmelerinin kısıtlanmasının uygulanabileceği belirtilmiştir⁴⁷.

Haberleşme hakkı, yazılı ve sözlü haberleşmeyi kapsar niteliktedir. Yani mektup, faks, telgraf ve telefon görüşmeleri gibi her çeşit yol ve araç aracılığı ile tutuklu ve hükümlülerin kurum dışındaki kişiler ile haberleşmesi olarak anlaşılmalıdır. Haberleşme girişimini engellemek dahi haberleşme hakkının ihlal edileceği anlamındadır. AİHM İngiltere'ye karşı 1975 tarihli Golder kararında, her ne kadar olayda avukata yazılmış bir mektuba el koyma ya da sansür olmasa da, avukatına yazabilmek için izin isteyen başvurucuya izin verilmemesinde haberleşme hakkına bir müdahale olduğunu belirtmiştir. Mahkeme, müdahalenin denetimi Sözleşmenin 8/2 m. kapsamına girerken, müdahalenin kendisinin bu kapsam dışında kalması düşünülemez diyerek, 8. maddenin ihlaline karar vermiştir⁴⁸.

Ceza infaz kurumları, haberleşme hakkının kullanabilmesi için tüm olanakları yaratmalıdır. AİHM bu olanakların kısıtlı olmasını da Sözleşmenin 8. maddesi bakımından incelemiştir. Cezaevinin telefon ve mektuplaşmadaki sınırlı olanaklarının dışarı ile iletişimine kısıtlama getirdiğine dair başvurucunun şikayetine ilişkin, 29. 1. 2002 tarihli Hollanda'ya karşı A. B kararında, AİHM hükümlülerin cezaevi dışındaki aile ve arkadaşlarıyla ilişkisini sürdürmesinin önemini vurgulamıştır. Ancak olayda, yürürlükteki kurallara göre gözaltında tutulanların haftada iki veya üç mektup alma ve gönderme hakkına sahip olduğunu, yazım aletleri ve posta ücretinin cezaevi makamlarınca karşılandığını tespit etmiştir. Bu şartlarda mahkeme başvurucunun diğer kişilerle mektuplaşarak ilişkiyi sürdürme olanaklarında keyfi ve aşırı kısıtlamalar bulmamış ve 8. maddenin ihlal edilmediğine karar vermiştir⁴⁹.

Haberleşme konusunda daha önceleri sert bir sansürden söz edilirken, bugün birçok hapisane sisteminde avukatlara, idari ve adli milli makamlara gönderilen yazılar dışında, basit bir denetim öngörülmektedir. Büyük hapisanelerde, genellikle sondaj usulü ile yapılan bu denetim, daha ziyade zarfın içinde para, uyuşturucu gibi yasaklanmış bir şey bulunup bulunmadığını amaçlamaktadır⁵⁰. Eğer amaç, cezaevine yasaklanmış

⁴⁷ ÇİK Tasarısı, m. 120'in gerekçesinde, bu tedbirlerin somut olayda haklı görülebilmesi için, orantılı bir şekilde kullanılmasının gerekliliği belirtilmiştir.

⁴⁸ Case of Golder v. The United Kingdom, 21. 2. 1975, Appl. No. 00004451/70, A 18, Parg. 43.

⁴⁹ Case of A. B. v. The Netherlands, 29. 1. 2002, Application no. 00037328/97, parg. 90-91.

amaçlamaktadır⁵⁰. Eğer amaç, cezaevine yasaklanmış maddelerin girmesini önlemek ise mektupların okunmalarına gerek yoktur, ancak yasadışı eklentiler için kontrol edilebilirler. Doğru uygulama, tutuklu ve hükümlünün özel hayatına yönelik herhangi bir ihlal olasılığını ortadan kaldırmak için, bu incelemenin onların yanında yapılmasını gerektirir⁵¹. Hükümlü ve tutuklulara gönderilen paket gibi şeyler de dış dünya ile ilişki kurma vasıtasıdır. Bu paketlerde yasak maddelerin denetimi hükümlü veya tutuklunun yanında açılarak yapılmalıdır.

Haberleşmenin denetimi, AİHS’de öngörülen ulusal güvenlik, kamu güvenliği, ülkenin ekonomik refahı, suçun ve düzensizliğin önlenmesi, genel sağlık ve genel ahlakın korunması, başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması amacıyla yasal dayanağı olduğu sürece olabilir. Ancak bunların varlığı tek başına haberleşmeye müdahale için yeterli değildir. Ayrıca bu müdahalenin gerekli olması şarttır. Müdahale ile elde edilecek amaç ile müdahale arasındaki orantılılığa da dikkat etmek gerekir. Bu durumda bu koşul ve kriterleri taşımayan CİT’nün 144-147 maddelerinin yeniden düzenlenmesi gerekmektedir⁵².

1. Mektup ile İletişim

Dış dünya ile iletişimin sürdürülmesinin bir vasıtası olarak mektuplaşma, uluslararası belgelerde açıkça tanımlanmıştır. Geleneksel olarak, bu alanda oldukça sınırlayıcı düzenlemeler vardır. Eğer tüm mektuplar görevliler tarafından okunur ve sansür edilirse, mektup dolaşımı asgari düzeyde kalacaktır. BM Prensipier Bütünü m. 19 uyarınca sadece olağanüstü hallerde bu gibi sansür, “makul şartlar ve sınırlamalar” anlamına gelir. Bu nedenle kural olarak, bir hükümlünün aldığı ve gönderdiği mektupların ve kendisi ile mektuplaşanların sayısında hiçbir sınırlama olmamalıdır. Bu, aynı zamanda hükümlüler arasındaki yazışmalar içinde geçerlidir⁵³.

50 Reynaud, s. 87; ayrıca bu konuda bkz. aşağıda söz edilen AİHM, 19. 4. 2001 tarihli Yunanistan’a karşı Peers Kararı ve 1992 tarihli İngiltere’ye karşı Campbell Kararı.

51 Uluslararası Ceza Reformu, s. 152;

52 Tezcan-Erdem-Sancakdar, da CİT’nün 144-147. maddelerinin yeniden gözden geçirilmesini acil bir zorunluluk olarak görmektedir. s. 295.

53 Uluslararası Ceza Reformu, s. 152, Alm. CİK, m. 28’de mahkumun sınırsız mektup gönderme ve alma hakkının olduğu ancak, cezaevinin güvenliği ve düzeni tehlikeye sokulacaksa, ceza hukuku anlamında mahkumun yakınları olmayan kişilerle yapılan yazışmaların onun üzerinde zararlı etkiler bırakmasından veya onun topluma yeniden kazandırılmasını engelleyecek nitelikte olmasından korkuluyorsa, cezaevi müdürünün belli kişilerle mektuplaşmayı yasaklayabileceği belirtilmektedir. İng. CK m. 35’ e göre, kural olarak hükümlünün haftada bir kez olmak üzere mektup alma ve gönderme hakkı olmakla bir-

Haberleşmeye saygı hakkı gereğince, tutuklu ve hükümlüye gönderilen mektupların muhatabına iletilmesi gerekmektedir⁵⁴. AİHM, 1993 tarihli İtalya'ya karşı Messina kararında bu hususu belirtmektedir. Söz konusu karar, Mahkemenin mahkumların haberleşmesine getirilen kısıtlamalar bakımından incelediği, İngiltere'ye karşı 25. 3. 1983 tarihli Silver ve diğerleri, 25. 3. 1992 tarihli Campbell kararlarından farklıdır. Bu kararda, Mahkeme Sözleşmeye taraf devletin sadece mektupların kaydını tutmakla 8. maddenin getirdiği yükümlülüklerden kurtulamayacağını belirtir. Messina, tutukluğu süresince, avukatının mektubu hariç- aralık 1985 de yazılan mektubu Mart 1986'da almış- hiç mektup, telgraf ve kart almamıştır. Hükümete bir çok defa mektup almadığından şikayet etmiştir. Hükümet ise yalnızca gönderilen mektupların kaydını tutmuştur. Döküman ve aksini gösteren delil yokluğundan Mahkeme söz konusu mektupların adreslerine ulaştığından emin değildir. Bu nedenle 8. maddenin ihlal edildiğini kabul etmiştir⁵⁵.

Tutuklu ve hükümlüye gönderilen mektupların sadece iletilmesi değil, mektupların geciktirilmeksizin iletilmesi gerekir⁵⁶. Ancak, AİHM, ertelenerek postalamanın haberleşme hakkına zarar vermeyeceği kanaatindedir. Örneğin, McCallum kararında, Mahkeme, başvurucunun temsilcisine yazdığı 20-23 Şubat 1982 tarihli mektubun 18 Mart'ta ertelenerek postalanmasında 8. maddeye aykırılık bulmamıştır⁵⁷. Yine Silver ve diğerleri Kararında, başvuruculardan birinin mektubunun üç hafta ertelenerek postalanmasını, mektubun konusunun acil olmadığı düşünülerek gecikmenin 8. maddeyi ihlal edecek kadar ağır bulmadığını açıklamıştır⁵⁸.

a. Mektubun Denetimi

Bir çok ülkede kural olarak mektupların denetimi mümkün olup, denetim sebebi genel olarak, kurumun güvenliği ve düzeni, suç işlenmesini önlemek

likte yetkililerce hükümlünün yararı amacıyla veya özel koşullarda daha fazlasına izin verilebilir.

54 CİT m. 148 nakledilen hükümlülere gönderilen mektupların açılmaksızın nakledildikleri kuruma gönderileceğini ve orada açılarak incelemeye tabi tutulacağını, CİT m. 151 ise tahliye edilen hükümlü ve tutuklulara gönderilen mektupların posta idaresine geri verileceğini belirtir.

55 Case of Messina v. İtaly, 26. 02. 1993, A 257-H, Application number: 00013803/88, parag 30- 31.

56 Alman Ceza İnfaz Kanunu m. 30'da bu husus düzenlenmiştir.

57 Case of McCallum, parag, 10, 28.

58 Case of Silvers and Others v The United Kingdom, 25. 03. 1983, A 61, parag. 104.

şeklinde belirtilmiştir⁵⁹. Bizdeki düzenlemeye baktığımızda; tutuklu ve hükümlülere gelen ve bunlar tarafından gönderilen mektupların, kurum yönetiminde kendilerine verilmesinde ve mahalline gönderilmesinde sakınca olup olmadığı bakımından denetlendiğini görmekteyiz⁶⁰. Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğünün 7. 7. 1988 tarihli Genelgesine göre; mektup okuma komisyonu, ceza infaz kurumlarına dışardan hükümlü ve tutuklulara gönderilen mektup, faks ve telgrafların sakıncalı olup olmadıklarını tespit eder⁶¹. Sakınca görülmediği takdirde, mektuplar muhataplarına gönderilir veya gelen mektuplar ilgili tutuklu ve hükümlüye verilir (CİT m. 145-146). Sakıncalı görülen mektuplar, en geç 24 saat içinde disiplin kuruluna tevdi edilir. Disiplin kurulu mektupların aynen veya sakıncalı görülen kısımlarını okunmayacak surette çizerek mahalline gönderilip gönderilmeyeceği veya aynı suretle hükümlüye verilip verilmeyeceği hususunda karar verir. (CİT m. 147). Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğünün 24. 10. 2002 tarihli Genelgesine göre; mektup okuma komisyonunca disiplin kuruluna tevdi edilen mektubun, disiplin kurulunca kısmen veya tamamen sakıncalı görülmesi halinde mektup şikayet ve itiraz süresinin sonuna kadar muhafaza edilir. Kısmen sakıncalı görülüyorsa, aslı idarede tutularak fotokopisinde sakıncalı kısımlar okunamayacak şekilde çizilip disiplin kurulu kararı ile birlikte ilgilisine tebliğ edilir. Hükümlü ve tutuklu şikayet ve itiraz hakkını süresi içinde kullanmazsa, mektubun aslı sakıncalı görülen kısımları okunmayacak şekilde çizilerek kendisine verilir⁶².

59 Alm CİK, m. 29, istisnaları belirttiikten sonra cezaevinin güvenliği ve düzeni ya da iyileştirme sebebiyle yazışmaların denetlenmesine izin verir. Benzer düzenleme İng CK m. 34'de de vardır.

60 CİK Tasarısı m. 68/2 ye göre; hükümlü tarafından gönderilen ve kendisine gelen mektup, faks ve telgraflar; mektup okuma komisyonu bulunan kurumlarda bu komisyon, olmayanlarda kurumun en üst amirince denetlenir.

61 34-87 sayılı 7. 7. 1988 tarihli Genelgeye göre; mektup okuma komisyonu; bir idare memurunun başkanlığında, idare memuru yoksa bir cezaevi katibi başkanlığında lise mezunu üç infaz ve koruma memurundan oluşur.

62 26-12. 7 sayılı 24. 10. 2002 tarihli Hükümlü ve Tutukluların Dışarıyla İlişkiler hakkındaki Genelgeye göre, Tebligatta, tebliğ tarihinden itibaren 15 gün içinde infaz hakimliğine şikayet hakkının kullanılmaması veya infaz hakimliği kararına karşı tebliğ tarihinden itibaren bir hafta içinde itiraz edilmemesi halinde disiplin kurulu kararının kesinleşerek mektubun sakıncalı görülen kısımlarının okunmayacak şekilde çizilerek hükümlü ve tutukluya verileceği belirtilir.

CIT ve Genelge “sakıncalı görülen mektuplar” dan söz etmekte, ancak neye göre sakıncalı olduğu konusunda bir kriter getirmemektedir⁶³. Kanımızca, denetimi yapan kişilerin keyfi davranmalarını önlemek için, denetimi gerektiren yasal amaçlar düzenlenmelidir. Devlet makamlarına, bu konuda takdir hakkı yetkisi tanınıyorsa, takdir yetkisinin kapsamı da keyfi uygulamayı önleyecek şekilde belirlenmelidir. Zaten “ yasayla öngörülen” veya “ hukuka uygun olarak” koşulunun Mahkeme içtihadındaki anlamı hak ya da özgürlüğe müdahale teşkil eden önlem veya işlemin iç hukukta yasal dayanağının bulunmasıdır. Yasallık, iç hukukun, haberleşme hakkını resmi makamların keyfi müdahalesini önleyecek bir koruma sistemine sahip kılmak anlamında⁶⁴ olunca, haberleşmeye hangi amaçlarla, hangi koşullarda müdahale edileceğinin yasa tarafından düzenlenmesinin gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Sakıncalı olmak gibi belirsiz bir kavramın tüzükte yer alması bu bakımdan yerinde değildir.

AİHM'nin tutuklu ve hükümlülerin mektuplarının denetimini ele aldığı bir çok kararı vardır. Örneğin; AİHM 1992 tarihli Avusturya'ya karşı Pfeifer-Plankl davasında, mektubun içeriğinin denetlenmesini 8. maddeye aykırı bulmuş; kamu görevlilerine hakaret içeren Plankl'ın Pfeifer'a yazdığı mektubun belli kısımlarının silinip okunamaz hale getirilmesinde haberleşme hakkının ihlali olduğuna karar vermiştir. Mahkeme, burada bu müdahalenin başkalarının hakkını korumak ve suç işlenmesini önlemek amacıyla yapıldığı kanısında olmakla birlikte, müdahaleyi demokratik bir toplum için gereklilik bakımından değerlendirmiş; cezaevi makamlarınca saygısızlığı önlemek için özel mektuplara el konulmasının demokratik toplum için gerekli olmadığını kabul ederek, 8. maddenin ihlal edildiği sonucuna varmıştır⁶⁵. Bu kararda, haberleşme hakkına mektubun sansürü şeklinde yapılan müdahalenin m. 8/2'de sınırlı olarak sayılan suç işlenmesini önlemek ve başkalarının hakkını korumak amacıyla yapılması ve yasal dayanağının olması, bu müdahaleyi tek başına meşru kılmamıştır. Aynı zamanda bu müdahalenin meşruluğu için

⁶³ Centel-Zafer, tutuklu için sakıncalı mektubu, genel çerçevesiyle tutuklamanın amacını veya tutukevinin disiplinini tehlikeye düşürecek olan mektup olarak tanımlar. , Centel-Zafer, s. 231.

⁶⁴ Gölcüklü- Gözübüyük, s. 375.

⁶⁵ Case of Pfeifer and Plankl v. Austria, 25. 2. 1992, Appl. No. 00010802/84, A 227, parç. 43-48; ayrıca bkz. Case of Silver and Others v. The United Kingdom , 25. 3. 1983, A 61.

aranan, demokratik toplum için gerekli olması yani demokrasi anlayışıyla uyumluluk kriteri gerçekleşmemiştir⁶⁶.

2000 tarihli İtalya'ya karşı Labita kararında ise AİHM, haberleşmeye uygulanan sansürü yasal dayanağı olmadığı için, 8/2 de belirtilen diğer koşullar bakımından incelemeye gerek görmeden 8. maddeye aykırı bulmuştur. 3 hakimin, 8 polisin suikastı ve bombalama girişimlerinden sorumlu mafya tipi bir örgüte üye olma şüphesiyle tutuklanan başvurucu, kötü ve tehlikeli karakterinden ötürü dışarıyla bağlantısını sürdürmesi kamu düzenini ve cezaevi güvenliğini bozar düşüncesiyle, özel bir cezaevi sistemine alınmış ve Adalet Bakanlığının emriyle mektupları denetlenmiştir. Daha sonra Bölge Mahkemesi kararıyla karısına ve avukatına yazdığı mektuplar ve karısından aile üyelerinden gelen mektuplar denetlenmiştir. Mahkeme, bu mektupların denetlenmesini -"kamu makamı tarafından" yapılan bu müdahaleyi- 8. madde anlamında "yasaya uygun yapılan" bir müdahale olmadığı gerekçesiyle, 8. m. ye aykırı bulmuştur⁶⁷.

AİHM' nin mektupların denetlenmesi bakımından 8. m. ihlali bulmadığı kararları da vardır. Örneğin; A. B kararında başvurucu, Hollanda'daki gözaltı süresince, Hollanda soruşturma makamlarına, İngiliz konsolosluğuna ve özel kişilere yazdığı mektupların cezaevi makamları tarafından açılıp okunarak haberleşme hakkının ihlal edildiğini iddia etmektedir. Mahkeme bu olayda somut delil yokluğundan, 8. m ye aykırılık bulmamıştır⁶⁸.

b. Mektuba El Koyma

Mektupların denetimi sonunda, bunlara, cezaevi mevzuatına göre el koyma, ancak bunların kişilere veya kuruma karşı açıkça bir tehlike içermesi halinde mümkündür⁶⁹. Tutukluların mektuplarına ise tutuklamanın amacının veya tutukevinin disiplininin tehlikeye düşeceği konusunda somut dayanak noktaları yoksa, el konulmamalıdır⁷⁰.

⁶⁶ "Demokratik toplumda gereklilik iki unsuru içerir, önce hakka yapılan müdahale gerekli olacak, sonra da bu müdahale niteliği bakımından demokratik toplumda caiz yani demokrasi anlayışıyla uyumlu bulunacaktır", Gölcüklü-Gözübüyük, s. 377

⁶⁷ Case of Labita v. Italy, 6. 4. 2000, Application no. 26772/95, prg. 51-62, 175-179, 184-185.

⁶⁸ Case of A. B v. The Netherlands, parç. 89.

⁶⁹ Reynaud, s. 87; CİK Tasarısı m. 68/3 e göre; "Kurumun asayiş ve güvenliğini tehlikeye düşüren, görevli personeli hedef gösteren, terör ve çıkar amaçlı suç örgütü veya diğer suç örgütleri mensuplarının haberleşmelerine neden olan, kişi veya kuruluşları paniğe yönlendirecek yalan ve yanlış bilgileri, tehdit ve hakareti içeren mektup, faks ve telgraflar hükümlüye verilmaz. Hükümlü tarafından yazılmış ise gönderilmaz."

⁷⁰ Centel-Zafer, s. 231.

Alman Ceza İnfaz Kanununda mektuplara el konulabilecek haller ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. Mektup, infazın amacını ya da cezaevinin güvenliğini ve düzenini tehlikeye sokacaksa; mektubun içeriğindeki bilgileri başkalarına vermek, hürriyeti bağlayıcı cezayı veya para cezasını gerektirecekse; mektuplar cezaevi ilişkilerine yönelik önemli derecede doğru olmayan ve tahrif edilmiş nitelikte bilgiler içerirse; hakaret içeren isnatlar taşırsa; diğer mahkumların topluma yeniden kazandırılmasını tehlikeye sokabilecek türde ise veya sır teşkil, okunamayan, anlaşılamayan ya da zorunlu bir sebep olmaksızın yabancı bir dilde yazılmışsa, cezaevi müdürü mektuplara el koyabilir. Mektuba el konulmuşsa, mahkuma bildirilir. El konulan mektuplar gönderene geri verilir ya da bu imkansız ya da özel sebeplerden dolayı yerine getirilemez ise, resmi makamlarca muhafaza edilir. (Alm. CİK m. 30). İngiltere Cezaevi Kurallarına göre ise, disiplini ve düzenini sağlamak veya bir suç işlenmesini önlemek veya bir başkasının yararına olmak üzere, kural olarak her mektup okunabilir ve el konulabilir (İng. CK, m. 34). Mektuba el konulduğundan hükümlüye haber verilir⁷¹. Yunanistan CK'nun 80-84. maddeleri arasında sansür ve denetim konuları düzenlenmiş olup, buna göre; hükümlülerin tüm yazışmaları denetime tabi tutulabileceği gibi, kendisinin yazacağı aylık mektup sayısı da kısıtlanabilir⁷².

CİT'ne göre, mektup inceleme komisyonunca sakıncalı görülen mektupların disiplin kuruluna gönderilmesinden sonra, disiplin kurulu bir değerlendirme yapar. Bu değerlendirme sonucu, mektup tamamen sakıncalı görülürse yok edilerek durum sahiplerine bildirilir (CİT m. 147/3). Ancak, 24. 10. 2002 tarihli Genelgeden sonra tamamen sakıncalı mektup hemen yok edilemeyecektir. Genelgeye göre, mektup tamamen sakıncalı görülürse, sadece disiplin kurulunun kararı ilgiliye tebliğ edilir. Tebliğ tarihinden itibaren infaz hakimliğine başvuru için kanunda öngörülen onbeş günlük süre beklenir, bu süre içinde infaz hakimliğine başvurulmamış ise karar yerine getirilir. İnfaz hakimliğine başvurulmuş ise, infaz hakimliği kararının tebliğinden itibaren bir haftalık ağır ceza mahkemesine başvuru süresi beklenir, ağır ceza mahkemesine itiraz edilmemişse infaz hakimliği kararına göre işlem yapılır. Ağır ceza mahkemesine itiraz edilmişse bu mahkemenin kararına göre işlem yapılır. Şikayet ve itiraz edilmemişse, tamamen sakıncalı görülen mektuplar ilgiliye verilmeden yok edilir.

⁷¹ Livingstone-Owen, s. 227.

⁷² Ünal Şeref, "Cezaların İnfazı Sürecinde Tutuklu ve Hükümlülerin Dış Dünya ile İlişkileri", İnfaz Hukukunun Sorunları, Probleme Des Strafvollzugsrechts, Alman Kültür Merkezi ve Başkent Üniversitesi tarafından 24/25. 11. 2000 tarihinde düzenlenen Sempozyum, Ankara 2001, s. 253-261, s. 225.

Cezaevi koşullarının tartışıldığı ya da olumsuz değerlendirmelerin yapıldığı mektupların peşinen cezaevinin düzenini tehlikeye soktuğu kabul edilemez. Bu nedenle, bu tehlikenin varlığı her defasında delillendirilmeli ancak bu halde el koyma söz konusu olmalıdır. Aksi halde düşünceyi açıklama temel hakkı ihlal edilmiş olur. Mektupta herhangi bir kişiye hakaret söz konusu ise, hakaret edilen kişi kendisi hukuki yollara başvurabilir, devlet organlarının böyle bir yetkisi yoktur⁷³. Tutuklunun mektuplarının denetiminin hükümlünün mektuplarının denetiminden farklı olması gerektiğinden, mektup hakaret içeriyorsa, sadece tutuklamanın amacı ya da kurumun disiplinini açısından sakıncalı ise el konulmalıdır⁷⁴. Ancak kurumun disiplini ve güvenliği açısından değerlendirme yapılırken, her olay kendine özgü koşullarında değerlendirilmeli, bir genelleme yapılmamalıdır.

2. Telefon ile İletişim

Özgürlüğünden yoksun bırakılan kişilerin haberleşme yollarından bir diğeri de telefonla iletişimidir. Telefon ile iletişim, tutuklu ve hükümlülerin aileleri ile düzenli ve anlamlı ilişkiler kurmasını sağlarken, aynı zamanda cezaevi yaşamı koşullarının getirdiği duygulardan kurtulmada bir çıkış yolu da sağlamaktadır⁷⁵. Bu iletişim biçimi, özellikle ziyaretçi ile görüşmeleri neredeyse imkansız olan yabancı uyruklu hükümlü ve tutuklular bakımından önemlidir. Kaldı ki çoğu kişi, kendisini sözlü iletişimde, yazılı iletişimden daha rahat hissetmektedir. Bu nedenle, hükümlü ve tutukluların ve ailelerinin hissedebileceği soyutlanma duygusunun düzenli telefon görüşmesi ile azaltılması mümkündür⁷⁶. Ayrıca telefonla iletişim olanağı, şüphesiz okuma yazma bilmeyenler açısından büyük önem taşır. Eğer tutuklu ve hükümlünün ailesi ve arkadaşları hapsedildiği yerden çok uzakta yaşıyorlarsa, ziyaretlerin zorluğu karşısında telefon görüşmeleri ziyaretlerin yerine geçebilecektir. Nitekim, Güney Afrika'da birçok hükümlünün, ziyaret yerine azami on dakikalık bir telefon konuşmasını tercih etmelerine izin verilmektedir⁷⁷.

Uluslararası belgelerde, açık bir dille telefon ile iletişimden söz edilmekle birlikte, bir çok ülkede bu konuda yasal düzenleme söz konusudur.

⁷³ Günther Klaus, "Ceza İnfaz Hukukunun İnsan İmgesi", İnfaz Hukukunun Sorunları, Probleme Des Strafvollzugsrechts, Alman Kültür Merkezi ve Başkent Üniversitesi tarafından 24/25. 11. 2000 tarihinde düzenlenen Sempozyum, Ankara 2001, s. 55-71, s. 60.

⁷⁴ Centel, Tutuklama, s. 112. Mektuplarda tehdit, hakaret ve sövme gibi çirkin ifadeler kullanmak, CİK Tasarısı m. 37'ye göre kınama cezası ile cezalandırılır.

⁷⁵ Livingsstone-Owen, s. 235.

⁷⁶ İnsan Hakları Yüksek Komiserliği Ofisi, İnsan hakları ve Cezaevleri, Cenevre 2001, s. 84.

⁷⁷ Uluslararası Ceza Reformu, s. 153.

AIHS m. 8/1 anlamında “muheberat” kavramına her türlü yazılı ve sözlü gönderi girmektedir. AIHM, telefon konuşmalarının da bu kavram altında ele alınmasını kabul etmektedir. İletişim sisteminin doğrudan devlet tarafından mı, yoksa devletin gözetim ve denetimi altında özel firmalar tarafından mı işletildiği önem taşımaz⁷⁸.

2002 tarihli A. B. Kararında başvurusunun telefon edebilme olanaklarının sınırlı olmasının dışarı ile iletişimini kısıtladığına ilişkin şikayetini değerlendiren AIHM, telefon olanakları hususunda, Sözleşmenin 8. maddesinin, özellikle ilişki kurmak için diğer haberleşme olanakları mevcut ve yeterli olduğunda, telefonla iletişimini teminat altına aldığı şeklinde yorumlanamayacağını belirtir. Mahkemeye göre; olayda telefon olanakları cezaevi makamlarınca sağlanmış olup – cezaevi yaşamının olağan ve makul şartları göz önünde bulundurularak- yasal sınırlamalar söz konusu olabilir. Örneğin, diğer mahkumlarla telefonu paylaşacakları göz önünde tutulduğunda ve suçun ve düzensizliğin önlenmesi amacıyla sınırlamalar getirilebilir. Bu bağlamda ve bu şartlarda özel hayata veya haberleşmeye müdahale düşünülebilir. Sonuçta, İHAS m. 8/2’de öngörülen hususların varlığı söz konusu olduğundan, Mahkeme 8. maddenin ihlal edilmediğine karar vermiştir⁷⁹.

Telefonla iletişim, aynı mektuplaşmalar gibi işlem görmelidir⁸⁰. İngiltere’de, telefonla iletişim hususunda mektuplaşmaya ilişkin kurallar uygulanırken⁸¹, Almanya’da ziyaretle ilgili kurallar kıyasen uygulanır (Alm CİK m. 32).

Daha önce mevzuatımızda açıkça düzenlenmeyen telefonla iletişim, yerinde bir yasal düzenleme ile hükümlü ve tutuklulara bir hak olarak verilmiş⁸², bu hakka sahip oldukları konusunda bilgilendirileceği hususu da dü-

⁷⁸ Tezcan- Erdem-Sancakdar, s. 293.

⁷⁹ Case of A. B v. The Netherlands, 29. I. 2002, Appl. No. 37328/97, parag. 92-94.

⁸⁰ Uluslararası Ceza Reformu, s. 153.

⁸¹ İngiltere’de 1988’de İçişleri Bakanlığı kartlı telefon sistemini tanıtmaya başladı. 1991 sonlarında ise özel güvenliğin söz konusu olduğu birimler hariç tüm cezaevlerinde telefonla iletişim hükümlerinin geliştirilmesine karar verildi. 1992 tarihli genelge ile kartlı telefonlar kullanılmaya başlandı. Şimdi ise kartlı telefon sisteminden başka bir sisteme geçilmeye çalışılmaktadır. Buna göre, hükümlülere bireysel PIN numaraları verilip, sadece önceden onaylanmış numaraları aramasına izin verilmektedir. Livingstone-Owen, s. 235-237.

⁸² Ceza İnfaz Kurumları ile Tevkifevlerinin Yönetimine ve Cezaların infazına Dair Tüzükte Değişiklik Yapılmasına İlişkin Tüzük 27. 05. 2001 tarih ve 24835 sayılı Resmi Gazete’de, Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevlerinde Hükümlü ve Tutukluların Dışarıdaki Yakınlarıyla Telefon Görüşmeleri Hakkında Yönetmelik 23. 06. 2001 tarih ve 24441 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Aynı konuda Adalet Bakanlığı Ceza ve

zenlenmiştir (Yönetmelik, m. 4/a). Yakınlarına telefon açma hakkına sahip olan hükümlü ve tutuklulara dışarıdan telefon açılmak suretiyle görüşme yaptırılmaz (Yönetmelik, m. 4/h). Kınama dışında disiplin cezası alan hükümlü ve tutuklular, bu cezaları kaldırılmadıkça telefonla konuşma hakkından yararlanamazlar (CİT. m155/A, Yönetmelik, m. 4/b). Kınama cezası dışında disiplin cezası almamış hükümlü ve tutuklular, yönetmelikte gösterilen esaslar çerçevesinde idarenin kontrolünde bulunan telefonlarla eşi, çocukları, torunları, anası, babası, büyükbabası, büyükannesi, kardeşleri, amcası, halası, teyzesi, dayısı, kayınbabası, kaynanası, vasisi, kayyımı, vekili, avukatı, kardeşinin çocukları, kayınbiraderi, baldızı, görümcesi, bacanağı, eltisi, gelini ve damadından birisi ile görüşebilirler (Yönetmelik m. 4/e)⁸³.

Telefon konuşması başvuru sırasına göre yapılır ve konuşmalara ilişkin kayıtlar idare tarafından tutulur (CİT m. 155/A)⁸⁴. 4. 7. 2001 tarihli Genelgeye göre; her hükümlü ve tutuklu, idarenin kontrolünde bulunan ve kurumun uygun yerlerine yerleştirilen telefonlardan haftada bir defa yararlandırılır ve görüşme süresi 10 dakikadır ⁸⁵. Genel ve kısmî aramalar sırasında, yemek dağıtım saatlerinde, kurum asayiş ve güvenliğini bozucu her türlü toplu hareket ve olaylar sırasında hükümlü ve tutuklulara tanınan telefonla görüşme hakkı kullanılamaz (Yönetmelik, m. 5).

CİK Tasarısı m. 66 hükümlünün ve m. 121 ise tutuklunun telefon ile haberleşme hakkı olduğunu belirtir. 66. maddeye göre kapalı cezaevindeki hükümlülerin ücretli telefonda yaptıkları görüşmeler dinlenebilir ve gerek-

Tevkifevleri Genel Müdürlüğünün 04. 07. 2001 tarihli genelgesi mevcuttur. CİK Tasarısı; m. 66'da hükümlünün telefonla haberleşme hakkı düzenlenmiş olup, tüm ceza infaz kurumlarında, araç telefonu, telsiz telefon veya cep telefonu ve benzeri iletişim araçlarının bulundurulması ve kullanımı yasaklanmıştır. Yine hükümlünün yakınlarının ölüm veya ağır hastalık hallerinde kurum telefonundan yararlandırılacağını düzenlemektedir.

83 Hükümlü ve tutuklular, yukarıda sayılan yakınlarından hangisiyle telefon görüşmesi yapmak istiyorsa, bir ay içinde o kişilerle olan akrabalık bağlarını, telefon numaralarını ve açık adreslerini belgeleriyle birlikte idareye verirler (Yönetmelik, m. 4/f).

84 CİT. m. 155/A, Ek. 19. 03. 2001-2001/2199 K.

85 Bu süre sonunda konuşma kendiliğinden kesilir. Ölüm, ağır hastalık, doğal afet, yangın ve benzeri durumlarda, idarenin izni olmak ve bu maddenin (e) bendindeki esasa bağlı kalmak şartıyla telefon sırasında değişiklik yapılabilir ve hükümlü veya tutukluya o haftaya ait konuşma hakkı sırası gelmeden kullanılabilir. Eğer bu hak daha önce kullanılmışsa, bir sonraki haftaya ait konuşma hakkı öne alınabilir (Yönetmelik, m. 4/c).

c) Hükümlü ve tutukluların telefonla konuşma gün ve saatleri, kurumda bulunan telefon adedi, başvuru sırası ve sayısı, kurumun asayiş ve güvenliği dikkate alınarak belirlenir.

tiğinde kayıt altına alınabilir. Ancak açık ceza infaz kurumlarında, çocuk ve küçük eğitim evlerindeki hükümlüler serbestçe görüşebilir⁸⁶.

3. İletişim Araçları Yoluyla Dış Dünya ile Haberleşme

Hükümlü ve tutuklular, cezaevinde iken dış dünyadaki gelişmelerden haberdar olmalıdır. Böylelikle, onlarda kendilerinin hala dışarıdaki toplumun bir parçası oldukları duygusu oluşturularak, salıverilmelerinden sonra toplumla bütünleşmesine yardımcı olunur. Ayrıca, hükümlülük sürelerinin sonunda o toplumda yer alacaklarına göre, olayları izleyebilmeli, aktualiteden haberdar olmalıdırlar. Tutuklu ve hükümlülerin, gazete, dergi veya özel kurum yayınlarını okuyarak, radyo yayınlarını dinleyerek, konferansları veya kurum idaresinin izin verdiği ve denetlediği benzeri araçları izleyerek, önemli haberler hakkında düzenli olarak bilgi sahibi olmaları sağlanır (BMCK 39, ACK 45). Lisan güçlükleri olan yabancı uyrukluların ihtiyaçlarını karşılamak üzere özel düzenlemeler yapılmalıdır (ACK, 45).

Hükümlülere gönderilen gazete, kitap, mecmua gibi basılı kağıtlarla sair eşya, mektuplaşmaya ilişkin hükümler uygulanır. Genel müdürlük veya kurumlar tarafından çıkarılan gazeteler hükümlülere ücretsiz ve serbestçe dağıtılabilir (CİT m. 149). Türk cezaevlerinde, hükümlü ve tutuklular topluca televizyon izlemek ve kitaplıktaki yayınlardan yararlanma hakkına sahiptir. Mahkeme kararıyla yasaklanan yayınlar bunların dışındadır⁸⁷.

CİK Tasarısında m. 67'de hükümlünün radyo, televizyon yayınları ile internet olanaklarından yararlanma hakkını düzenlenmiştir. Ceza infaz kurumları ve çocuk eğitimevlerinde eğitim ve iyileştirme amacıyla denetim altında internette yararlanılabileceği düzenlenmiştir⁸⁸.

86 CİK Tasarısı m. 66 ayrıca, tüm ceza infaz kurumlarında, araç telefonu, telsiz telefon veya cep telefonu ve benzeri iletişim araçlarının bulundurulması ve kullanımını yasaklamaktadır. Yine hükümlünün yakınlarının ölüm veya ağır hastalık hallerinde kurum telefonundan yararlandırılacağı bu maddede düzenlenmektedir. CİT Tasarısı, telefon ile haberleşme hakkını, tutukluların yükümlülüklerini belirten 121. m. de sayarak tutukluluk hâliyle uzlaşır nitelikte olması halinde uygulanabileceğini belirtir.

87 Ünal, s. 255. CİK Tasarısı, m. 62'ye göre hükümlü, mahkemelerce toplatılmasına karar alınmamış süreli ve süresiz yayınlardan, bedeli kendilerince karşılanmak koşuluyla, yararlanma hakkına sahiptir.

88 CİK Tasarısı m. 67'e göre; hükümlü, ceza infaz kurumlarında merkezî yayın sistemi bulunduğu takdirde bu sisteme bağlı olarak radyo ve televizyon yayınlarını izleme hakkına sahiptir.

Merkezî yayın sistemi bulunmayan kurumlarda yararlı olmayan yayınların izlenmesini ve dinlenmesini engelleyecek önlemler alınmak suretiyle bağımsız anten kullanılarak televizyon ve radyo izlenmesine ve dinlenmesine izin verilir.

B. ZİYARET

1. Genel Olarak

Ziyaret, mektuplar ya da telefon konuşmalarından daha güçlü bir dış sosyal ilişki vasıtasıdır⁸⁹. Gerek BM CK 37 ve 92 gerekse ACK 43 tutuklu ve hükümlülerin aileleri ve arkadaşları tarafından, gerekli denetimlerin yapılarak mümkün olan sıklıkta ziyaret edilebilmesinin sağlanması gerektiğini vurgular. BM Prensipler Bütünü 19'a göre de; tutuklu ve hükümlü kişinin özellikle aile üyelerince ziyaret edilme ve onlarla haberleşme hakkı olup, kanun veya yasal düzenlemelerce makul koşullar ve sınırlamalar açıkça belirtilmedikçe, dış dünya ile ilişki kurmada yeterli olanak sağlanacaktır.

Cezaevinin sahip olduğu suçu önleme rolünün gerçekleştirilmesi amacıyla, aile ve diğer bağlantıların oran ve nitelik değerlerinin artırılması gerekir. Aileyle bağlantının gereğinden çok sınırlanması, cezaevinin sahip olduğu ileri sürülen bu fonksiyonuna zarar verecektir⁹⁰. Hapishane kalabalığının olumsuz sonuçlarını gidermek için de, toplumun desteğini büyük ölçüde olabildiğince sağlayarak kalanların aileleri ile ilişkisi kolaylaştırılmalıdır⁹¹.

Aile üyelerinin yanında hükümlü ve tutukluların arkadaşları tarafından ziyaretine de izin verilmelidir. BM CK 37, bu ziyaretleri "yakın arkadaş"la sınırlamaktadır. Ancak yakın arkadaş tanımlaması, çoğu hükümlünün birçok arkadaşının ziyaretlerinin engellenmesiyle kötüye kullanılabileceği gibi, yakın kelimesinin dar anlamda yorumlanması, geçmiş zamandaki kararlara bile dayanabilir. Ziyaretçiyi, örneğin eski bir mahkum olması nedeni ile engellemek, hükümlünün arkadaşları ve ailesi ile sürdürdüğü tüm ilişkilerin önemli olması nedeniyle savunulamaz niteliktedir. Bu nedenle, bu tür ilişki-

Bu cihazlar bedeli kendisi tarafından ödenmek koşuluyla hükümlü adına kurumca satın alınır. Her ne biçimde olursa olsun dışardan gelenler tarafından getirilen radyo, televizyon ve bilgisayarlar kuruma alınmaz.

Kapalı ve açık ceza infaz kurumları ile çocuk ve küçük eğitimevlerinde ancak, eğitim ve iyileştirme programları çerçevesinde kurum yönetimince belirlenen yerlerde görsel ve işitsel eğitim araç ve gereçlerinin kullanımına izin verilebilir. Eğitim ve iyileştirme programları gerekli kıldığı takdirde denetim altında internetten yararlanılabilir. Hükümlü odasında bilgisayar bulunduramaz.

89 Uluslararası Ceza Reformu, s. 153.

90 Uluslararası Ceza Reformu, s. 146

91 m. 8. Recommendation No. R (99) 22 Of The Committee Of Ministers To Member States Concerning Prison Overcrowding And Prison Population Inflation (Adopted By The Committee Of Ministers On 30 September 1999 At The 681st Meeting Of The Ministers' Deputies)

lerin sadece somut olay ve bilgi temelinde, güvenlik için kaçınılmaz nitelikte olması durumunda sınırlandırılması uygun olacaktır⁹².

Ziyaretçi kabul etme, bir hak olarak düzenlendiğine göre, ancak tretimandan beklenen yararı önlemesi gibi bir olasılık dışında tutuklu ve hükümlüleri ziyaret edebilecek kişiler hususunda bir sınırlama getirilmemelidir⁹³. Nitekim Alm. CİK’da ziyaretçilere bir sınırlama getirilmemekte, yani mahkumu ziyaret edebilecekler, yakınları ve belli kişilerle sınırlandırılmaktadır (Alm. CİK, 24) Ancak ceza hukuku anlamında mahkumun yakını olmayan ziyaretçilerin hükümlüler üzerinde zararlı etkilerinden veya onların bir araya gelmesinin yaratacağı bir problemden korkuluyorsa kurum yöneticisi tarafından ziyaretçi yasağı konulabilmektedir (Alm. CİK, 25/2); yani bu ziyaret yasağı yakınlar için geçerli değildir. Eğer ziyaretler mahkumun tedavisi ve topluma yeniden kazandırılması bakımından gerekliyse veya mahkumca yazılı olarak yerine getirilemeyen, üçüncü kişilerce korunabilen veya mahkumun tahliyesine kadar ertelenebilen şahsi, hukuki ve ticari işlere hizmet ediyorsa, ayrıca da ziyaretlere izin verilir (Alm. CİK, 24/2).

İngiltere’de de hükümlülerin aileleri ile ya da parlamenterler gibi kişilerle görüşmelerini sağlamak için veya hükümlülerin kişisel işleri veya hasta olmaları halinde “özel ziyaretler”e izin verilmektedir⁹⁴. Fransa’da, aile bireylerinin ziyareti, kurumun güvenliğini ve düzenini ziyaret vasıtasıyla tehlikeye düşürme dışında engellenemez. Ayrıca, yeniden sosyalleştirme bakımından gerekli görünüyorsa, diğer kişilerin ziyareti kabul edilebilir⁹⁵.

Kural olarak tutuklu ve hükümlüyü ziyaret edebilecek kişiler sınırlandırılmasa da, kurumun düzeni ve güvenliği açısından ayrıca ziyaretin niteliğinin iyileştirilmesi bakımından gereklilik varsa ziyaretçi sayısı sınırlandırılabilir⁹⁶. Öğretide, ziyaret yerlerinin yeterli olmadığı ve kalabalık nedeniyle çok gürültü olmasından tutuklu ve hükümlü yakınlarının yakınmakta olduğu, izdiham nedeniyle mahkumun ziyaretçilerin yerine geçerek firar ettiklerinin

92 Uluslararası Ceza Reformu, s. 149.

93 CİT Tasarısı 119/3’de tutukluların ziyaretleri, hükümlülerinki gibi sınırlı tutulmamıştır. Fakat bu soruşturma açısından Cumhuriyet savcısı ve kovuşturma açısından hâkim veya mahkeme tarafından kısıtlanabilecektir.

94 Livingstone-Owen, s. 229.

95 Demirbaş, İnfaz Hukuku, s. 236.

96 Almanya’da Trier Cezaevinde, her hükümlünün randevu almak koşuluyla ayda toplam 3 ziyaretçi hakkı vardır. Wittlich Gençlik İnfaz Kurumunda ise, 2 haftada bir olmak üzere, aylık 2 saatlik ziyaret hakkı tanınmıştır. Demirbaş, İnfaz Hukuku, s. 236.

bilindiği tespit edilmekte, bu sorunun çözümü için, ziyaretçi sayısını sınırlama yöntemi önerilmektedir⁹⁷.

Hükümlülerin, akraba ve arkadaşlarının sıkça ziyarete gelmeleri, hükümlülerin cezaevine uyumu sırasında, çoğu zaman en büyük yardım ve destek olarak görülmekle birlikte, bu ziyaretler aynı zamanda onların acı çekmelerine de neden olmaktadır. Bu ziyaretler, hükümlülere cezaevi dışındaki yaşama ne kadar uzak olduklarını gösterdiği için stres doğurucudur ve hükümlülere cezaevinde bulunmakla neler kayb ettiklerini hatırlatmaktadır. Bazı hükümlüler arkadaşları ve akrabalarıyla ilişkilerini katı bir biçimde koparır ve cezaevindeki toplumsal ilişkilere yoğunlaşır. Böylece cezaevine uyum kolaylaşmış olur, ancak salıverme sonrasında uyum boyutları bakımından durum zorlaşır⁹⁸. Aile ile kurulacak ilişki, tutuklu ve hükümlüler için çok önemli olmasına rağmen, özgürlüğünden yoksun bırakılmış çocukların anne ve babaları için bu bağlantılar bazı özel problemler ortaya çıkarır⁹⁹. Bunun yanında bazen bu çocuklar içinde anne babayla ilişki kurmak sakıncalıdır. Bu nedenle çocuk aile ilişkisinin sağlıklı olarak yürütülmesini sağlamak¹⁰⁰ ve tedavi için uygun olup olmadığı hususunun uzmanlarca tespitinden sonra ailenin ziyareti sağlanmalıdır.

Aile üyeleri ve arkadaşlarla bağlantıları sürdürmenin önemi, her şeyden önce hükümlülerin yerleştirilmelerinde kendini gösterir. Eğer, hükümlüler ve tutuklular evden çok uzak bir yere yerleştirilmişlerse, bu ziyaretleri hem masraflı hale getirir hem de oldukça güçleştirir¹⁰¹. Hükümlülerin ailelerine yakın bir yerde tutulduğu cezaevi rejimleri, dış dünya ile ilişkinin niteliğinde önemli bir rol oynar¹⁰². Bu nedenle, tutulan veya hapsedilen kimse talep ettiğinde, mümkünse ikamet ettiği yere makul uzaklıktaki bir tutukevinde veya cezaevinde tutulmalıdır (BM Prensipier Bütünü, 20). Bir başka deyişle, hükümlülerin naklini gerçekleştirirken olabildiğince aileleri tarafından kolayca ziyaret edilebilmesini sağlamak için ailelerine yakın yerlerde tutulması

97 Ünal, s. 255-256.

98 Dünkel-Snacken, s. 339.

99 Uluslararası Ceza Reformu, s. 148.

100 Aile danışma programının özgürlüğünden yoksun bırakılmış çocukların yeniden toplumsallaşmasına olumlu etkisi olmuştur. Uluğtekin Sevda, Hükümlü Çocuk ve Yeniden Toplumsallaşma, Ankara 1991, s. 121.

101 Uluslararası Ceza Reformu, s. 151, ayrıca bu konuda hükümlü çocuklar hakkındaki araştırma için bkz. Yokuş Sevük, s. 215 vd.

102 Livingstone-Owen, s. 213.

sağlanmalıdır¹⁰³. Komisyon yakın zamanda verdiği bir kararda, akrabalarından çok uzak bir yerde cezası infaz edildiği için, hükümlünün ziyaretçi kabul edememesi nedenine dayanan başvuruyu geri çevirmiş olmakla birlikte, aile üyeleriyle ilişki kurma hakkını bu kararda özellikle vurgulamıştır¹⁰⁴. Özellikle, yabancı hükümlülerin mümkün olduğunca kendi ülkelerinde cezalarını çekebilmeleri, aileleri tarafından ziyaretlerini kolaylaştıracaktır.

Ziyareti düzenleyen koşullar, sosyal ilişkilerin desteklenmesi ve tutuklu ve hükümlülerin onurlarının korunması için büyük önem taşır. Personel, insan onuruna yakışır bir atmosferde ziyaretlerin idare edilmesi için özel olarak eğitilmelidir¹⁰⁵. Ziyaretlerde idare yalnızca güvenlik önlemleri almalı, özel yaşama müdahale sayılacak girişimlerde bulunmamalıdır¹⁰⁶. Hükümlü ve tutukluların ziyaretçileri ile görüşebilmelerinin rahat ve düzenli olmasının sağlanması kadar, ziyaret süresinin uzunluğu da önemlidir¹⁰⁷. Bu süre, kurumun düzeni ve güvenliliği elverdiğince ne kadar uzun tutulursa, kişinin ailesi ve yakınlarıyla ilişkisinin yoğunluğu da o kadar sağlanmış olacaktır.

Herkesin aile yaşamına saygı hakkının varlığını güvenceleyen AİHS'nin m. 8/1'i, aile üyelerinin tutuklu ve hükümlüyü infaz kurumunda ziyaret etme olanağının tanınmasını gerektirmektedir ve buna müdahale AİHS m. 8/2'de öngörülen sınırlama nedenleri varsa mümkündür¹⁰⁸. Tutukluluk halinin aile hayatına getirdiği çeşitli kısıtlamalar m. 8/2 uyarınca, kamu güvenliği, nizamın korunması, suçların önlenmesi gibi nedenler meşru kılınmakta ise de, bunların zorunluluk sınırları için de kalması, ihtiyaç sınırlarını aşmaması gerekir¹⁰⁹.

AİHM, cezaevleri ziyaretleri hususunda 8. maddenin getirdiği yükümlülükleri değerlendirirken, hapisliğin olağan ve makul gereklerinin ve ulusal

¹⁰³ İsrail'de aileler, hükümlülerin nakillerinin sıklığının ziyaretlerini güçleştirdiğinden şikayet etmektedir. Hükümlüleri ziyaret eden aileler engellenmekte, yakınları olduğuna dair belgeyi sağlamak, onar kişilik hükümlü gruplarıyla sadece 45 dakika geçirmek gibi zorluklara ve aşağılayıcı aramalara katlanmaktadır. United Nations Economic and Social Council, Report of the Secretary-General, 22 December 1999, E/CN. 6/1999/2, Follow-up to and implementation of the Beijing Declaration and Platform for Action, parç. 81

¹⁰⁴ Tezcan- Erdem- Sancakdar, s. 291.

¹⁰⁵ Uluslararası Ceza Reformu, s. 153.

¹⁰⁶ Sarhan, s. 21.

¹⁰⁷ Fransa'da, ziyaret izni konusunda, esaslı olarak kurum yöneticisi yetkili olup, süreyi ve ziyaretçi sayısını belirler. , Demirbaş, İnfaz Hukuku, s. 236. ; Alm. CIK m24/1'e göre, toplam süre bir ay içerisinde asgari bir saattir ve daha fazlasını cezaevi düzenler.

¹⁰⁸ Tezcan- Erdem-Sancakdar, s. 290.

¹⁰⁹ Gölcüklü-Gözübüyük, s. 339.

makamların mahkumun ailesiyle ilişkisini düzenlemesine izin vermede takdir hakkı olduğunun göz önünde tutulması gerektiğini, birçok kez tekrarlamıştır¹¹⁰. Örneğin; AIHM 11 Temmuz 2000 tarihli Dikme Türkiye kararında, ikinci başvurusunun aile yaşamına saygı gösterilmediği hususundaki iddiasında 8. maddenin ihlal edilmediğine karar vermiştir. Olayda, başvuru Viyana'da yaşamakta olup, görünüşe göre ramazanda Türkiye'ye ziyaret avantajından yararlanmak isteyerek, oğlunu ilk defa ziyaret girişiminde bulunmuştur. Ramazan bayramının son günü oğlunu görmek için, İstanbul cezaevine gelen başvurusunun ziyaretine izin verilmemiştir. Şikayetine ilişkin daha fazla bilgi sağlanamadığından da Mahkeme, başvurusunun oğlunu görmesine cezaevi yetkililerince neden izin verilmediğini bilmemektedir. İzin verilmemesi konusunda başvuru hiç şikayetçi olmamış, böylece cezaevi yetkililerinin kararlarını yeniden gözden geçirmesini de sağlamamıştır. Bütün bunlar dikkate alındığında Sorumlu devletin hiçbir şekilde bu konudaki takdir payını aştığını gösteren bir şeye rastlanılmadığından ve 8. m. ye aykırılık bulmamıştır¹¹¹. Bir başka kararında ise -2000 tarihli İtalya'ya karşı Messina Kararında- Mahkeme mafya türü örgüt suçundan hükümlüye dört buçuk yıl özel infaz rejimi uygulanması nedeniyle aile fertlerinin ziyaretine kısıtlama getirilmesi konusunda aile yaşamına saygı hakkının ihlal edilmediğine, ancak aile ile mektuplaşmanın sansürü konusunda müdahalenin hukuken öngörülmemiş olması sebebiyle haberleşmeye saygı hakkının ihlaline karar vermiştir¹¹².

CİT. 152. maddeye göre; hükümlü ve tutukluyu eşi, çocukları, torunları, anası, babası, büyükbabası, büyükannesi, kardeşleri, amcası, halası, teyzesi, dayısı, kayınbabası, kaynanası, vasisi, kayyımı, vekili, avukatı, kardeşinin çocukları, kayınbiraderi, baldızı, görümcəsi, bacanağı, eltisi, gelini ve damadı haftada bir gün ziyaret edebilir¹¹³. Belirtilen kişiler dışındakilerin ziyaretleri ve belirlenecek gün ve saatler dışındaki ziyaretler, Cumhuriyet savcısının yazılı izniyle yapılabilir. Ziyaretler, ceza infaz kurumlarının iç yönetmeliklerinde kabul edilen esaslara göre yapılır (CİT m. 154/1).

¹¹⁰ Case of Dikme v. Turkey, 11. 7. 2000, Appl. no: 20869/92, parag. 116 vd. , Ayrıca bkz. Case of Silver and others, parag. 98, Case of Boyle and Rice v. The United Kingdom, 27. 4. 1988, Appl. No. 9659/82, 9658/82, A 131, parag. 74.

¹¹¹ Case of Dikme v. Turkey , parag. 113-119.

¹¹² 28. 09. 2000, 25498/94 Messina (No. 2)-İtalya kararı için bkz. , Doğru Osman, İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi İçtihatları, C. 1, İstanbul 2002, s. 1076, no. 1452.

¹¹³ Öğretide, akrabalar arasında "yenge, enişte" nin bulunmayışı önemli bir eksiklik olarak değerlendirilmiştir, Bkz. Demirbaş, İnfaz Hukuku, s. 235.

Kapalı ceza evlerindeki ziyaretlerin hükümlülerle her türlü maddi temasın önüne geçilebilecek şekilde yapılması ve konuşulanların hazır bulunan personel tarafından işitilebilecek tarzda cereyan etmesi lazımdır (CİT, m. 154/2).

CİT Tasarısı m. 83 de hükümlüyü ziyaret konusu düzenlenmiştir. Görüşlerin açık ve kapalı biçimde olacağı belirtilmiştir¹¹⁴. Madde 86 ise Ziyaret ve görüşlerde uyulacak esasları düzenlemektedir¹¹⁵.

2. Açık Ziyaret

Kural olarak, tutuklu ve hükümlüler ile ziyaretçilere fiziksel temas için izin verilmelidir. Ziyaretçileri fiziksel olarak ayırmaya sadece istisnai durumlarda başvurulmalıdır¹¹⁶. Açık ziyaret; hem açık ve hem de kapalı cezaevlerinde ziyaretçiler ve mahkumlar ile ziyaretçilerin birbirleri ile temas edebildikleri ziyarettir. Adalet Bakanlığı, ulusal, resmi ve dini bayramlarla aneler ve babalar gününde ve yılbaşında hükümlü ve tutukluların yakınlarıyla açık görüşme yapmalarına izin verebilir (CİT m. 154/3). CİT 154. m. gereğince yaptırılan açık görüş hakkındaki 12. 06. 2002 tarihli Genelgeye göre; özel günlerde yaptırılan açık görüşlerde ancak CİT m. 152'de sayılan akrabalar için izin verilir¹¹⁷. Genelgede, açık ziyaretlerin, görüş süresi bir saatten az olmamak kaydıyla, Bakanlıkça öngörülen günlerde, ceza infaz kurumla-

¹¹⁴ CİT Tasarısı madde 83: Hükümlü, belgelendirilmesi koşuluyla eşi, üçüncü dereceye kadar kan ve kayın hısımları ile vasisi ve kayyımı tarafından haftada bir kez ve ayrıca kuruma kabullerinde, zorunlu hâller dışında bir daha değiştirilmemek üzere, ad ve adreslerini bildirdiği en fazla üç kişi tarafından, yarım saatten az ve bir saatten fazla olmamak üzere çalışma saatleri içinde ziyaret edilebilir.

Birinci fıkrada belirtilen kişiler dışındaki kimselerin ziyaretine Cumhuriyet Başsavcısı tarafından yazılı olarak izin verilebilir.

Görüşler, koşul ve süreleri Adalet Bakanlığınca belirlenecek yönetmeliklerle kapalı ve açık olmak üzere iki biçimde yaptırılır.

¹¹⁵ CİT Tasarısı m. 86/ 1 e göre; kapalı ve açık ceza infaz kurumlarına ziyaret veya görüşe gelen resmî heyet ve özel kişiler, kurum güvenliğini tehlikeye sokacak davranışlarda bulunamaz, kurum güvenliği için alınan ve uygulanan yasal ve idarî tedbirlerin değiştirilmesini isteyemezler.

86/7'e göre ise; ziyaret ve görüşlerde kurallara uymayan heyet ve kişilerin ziyaret ve görüşmeleri sürdürmelerine derhâl son verilir. Suç oluşturan davranışlar, ilgili idarî ve adli makamlara bildirilir. Görüşme hakkına sahip özel kişilerin kurum güvenliğinin korunması amacıyla alınan tedbirlere aykırı davranışları ve istekleri nedeniyle görüşme hakları, kurumun en üst amirince bir aydan bir yıla kadar kısıtlanabilir. Mevzuatın avukatlar bakımından getirdiği hükümler saklıdır.

¹¹⁶ Uluslararası Ceza Reformu, s. 153.

¹¹⁷ Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğünün 17-79 sayılı 12. 6. 2002 tarihli Genelgesi.

rındaki açık görüş yerlerinde, açık görüş yeri olmayan kurumlarda ise koğuşlar hariç kurumun öngördüğü yerde yapılacağı belirtilmektedir. Özel günlerde yapılan açık ziyaretlerden başka, tutuklu ve hükümlülerin ayda bir gün eş ve çocukları, anne ve babaları ile açık ziyaretten yararlanırlar. Açık ziyaretten yararlanacak olan kişilerin yakınlıklarını belgelendirmeleri gerekmekte, eş görüşünden yararlanacaklarda ise resmi nikahlı eş olduğuna ilişkin belge aranmaktadır. Kınama cezası dışında disiplin cezası almış ve cezaları kaldırılmamış olan tutuklu ve hükümlüler açık ziyaretten yararlanamayacaktır¹¹⁸.

3. Mahrem Ziyaret

Hükümlülerin mahrem görüşe hakları olduğu konusu, Avrupa İnsan Hakları Komisyonunun bu ziyaretlere getirilen yasaklamanın Sözleşmenin 8. maddesini ihlal etmeyeceğine dair kararlarına kadar, tartışılmıştır¹¹⁹. Komisyon, birlikte aynı infaz kurumunda bulunuyor olsalar bile, karı-kocanın evlilik ilişkisini cezaevinde de sürdürmeleri konusunda bir hak sahibi olmadıklarını belirtmiş ve bunu da infaz kurumunun düzeni gerekçesine dayandırmıştır¹²⁰.

Tutuklu ve hükümlüler için aile yaşamında, infazın gerekleri doğrultusunda doğal olarak bazı sınırlamalar söz konusudur. Bazı ülkeler, özgürlüğünden yoksun bırakılanlarla ziyaretçileri arasındaki cinsel ilişkiye izin vermezken, bazı ülkeler ise bunu açıkça düzenler. Örneğin, Hollanda'da ayda bir bu "özel" ziyarete izin verilmektedir¹²¹. Kosta-Rika'da ise, özel odalarda karı koca dört saatle bir gece arasında kalabilmektedir. Bu uygulama, evli hükümlülere tanınan bir ayrıcalık olarak görünmesine rağmen, evli olmayan çiftleri de kapsayacak şekilde genişletilmektedir. BM CK, bu hususu açıkça düzenlememiş olmakla birlikte, Kural 60'daki normallik ilkesi gereğince, hükümlüler ve partnerleri arasında cinsel ilişkiye izin verilmesi gerektiği ileri sürülmektedir¹²².

C. İzin

İzin, bir hükümlünün dış dünya ile ilişkisin güçlendirmenin en doğal yoludur. Hükümlüyü, şartları gerçekleştiğinde izinden yararlandırma, hapsedilmenin neden olduğu – hükümlüler ve eşleri arasındaki cinsel ve duygusal sorunlar gibi- sorunların bazılarını hafifletecek¹²³, topluma yakınlaşmasını

¹¹⁸ Açık görüş hakkında Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğünün 9-51 sayılı ve 08. 04. 2002 tarihli Genelge. ; Terörle Mücadele Kanunu kapsamına giren suçlardan mahkum olanlarında açık görüş hakkı vardır.

¹¹⁹ Livingstone-Owen, 234. .

¹²⁰ Tezcan-Erdem-Sancakdar, s. 290.

¹²¹ Livingstone-Owen, s. 234.

¹²² Uluslararası Ceza Reformu, s. 155.

¹²³ Uluslararası Ceza Reformu, s. 155.

geçirmiş hükümlülerin, yakınlarından birinin ölümü halinde, hükümlünün isteği, kurum müdürünün teklifi ve Cumhuriyet Savcısının onayıyla yol süresi hariç 15 güne kadar; yakınlarından birinin hastalığı veya uğradığı zarar halinde ise hükümlünün isteği, Cumhuriyet Savcısının teklifi ve Adalet Bakanlığının onayıyla 10 güne kadar verilebilir (CİT m. 117/1)¹³⁵. İleri sürülen mazeret, kendisinden izin istenen Cumhuriyet Savcılığı tarafından olay yerinin ilgili ve yetkili mercilerine tespit ettirilir. Hükümlünün ailesinden biri de söz konusu olayın tespiti ile hükümlüye bilgi verilmesi için, olay yerindeki Cumhuriyet Savcılığına başvurabilir; bu durumda o yer Cumhuriyet Savcısı olayı tepsi ettirir ve hükümlünün bulunduğu kuruma durumu bildirir (CİT m. 118).

Hükümlü, kapalı cezaevinde ise, muhafız gözetiminde, açık veya yarı açık cezaevinde ise gereğine göre muhafız gözetiminde veya serbestçe gönderilir (CİT m. 117/3).

2. Özel izin

Özel izinin, hangi amaçla verileceği hususunda her ülkede farklılıklar söz konusudur. İngiltere’de hükümlünün iş veya eğitim programı gibi bir kursa katılımını sağlamak ve mali durumunu düzeltmesini sağlamak gibi iyileştirici bir etkinlik için verilebildiği gibi, resmi bir soruşturma veya istisnai olarak hukuk danışmanını ziyaretini sağlamak için de verilebilir¹³⁶. Almanya’da, tahliyeden üç ay önce salıvermeye hazırlık olarak bir hafta özel izne müsaade edilebilir (Alm. CİK. m. 15). Özel izin, ev veya işyeri arama için verilebilir¹³⁷.

Mevzuatımıza baktığımızda ise; özel iznin verilme koşullarının düzenlenmiş olmasına rağmen, gerek CİK gerekse CİT’de özel iznin amacından söz edilmemektedir. 2003 CİK Tasarısı m. 95, özel iznin “aileleriyle bağlarını sürdürmelerini veya güçlendirmelerini ve dış dünyaya uyumlarını sağlamak amacıyla” verilebileceğini düzenler. Açık infaz kurumlarında bulunanlar ile yarı açık veya kapalı infaz kurumlarında olup da açık infaz kurum-

¹³⁵ CİT Tasarısı madde 94: Hükümlülük süresinin beşte birini iyi hâlle geçirmiş olanlara;
a) Ana, baba, eş, kardeş veya çocuğunun ölümü nedeniyle istekleri üzerine ceza infaz kurumu en üst amirinin önerisi ve Cumhuriyet başsavcılığının onayı ile,
b) Yukarıdaki bentte sayılan yakınlarından birisinin yaşamsal tehlike oluşturacak önemli ve ağır hastalık hâllerinin veya deprem, su baskını, yangın gibi felaketler nedeniyle zarara uğradıklarının belgelendirilmesi koşuluyla hükümlünün isteği, kurum en üst amirinin görüşü, Cumhuriyet başsavcılığının önerisi ve Adalet Bakanlığının onayı ile, yol dışında on güne kadar mazeret izni verilebilir.

¹³⁶ Bu izine “kurum izni (facility licence)” denilmektedir. Livingstone- Owen, s. 239.

¹³⁷ Demirbaş, İnfaz Hukuku, s. 274.

larına geçmeye hak kazananlardan, hükümlük süresinin en az dörtte birini iyi halle geçirmiş olan hükümlüler istekleri üzerine özel izinden yararlanabilirler. Kurum müdürünün teklifi ve Cumhuriyet Savcısının onayı ile, yol süresi hariç 72 saate kadar izin verilebilir. Özel izinde, gidiş ve dönüş için, gidilecek yer ve binilecek araç göz önüne alınarak, en çok dört gün yol süresi verilebilir. Hükümlülük süreleri 15 yıldan fazla olanlara yılda bir kez, 10-15 yıl olanlara 2 kez, 10 yıldan aşağı olanlara yılda 3 kez özel izin verilebilir (CİT m. 119). Özel izin alan hükümlüler serbestçe gidip gelirler (CİT m. 119/4).

3. İş Arama İzni

Genellikle hükümlülük süresinin sonuna gelen hükümlülere tanınan bu izinin amacı, hükümlünün salıverilmeden önce bir iş bulmasını sağlamaktır¹³⁸. Bu izinle hükümlü dışarıdaki hayata alıştırmakta, iş bulabilmektedir. İş arama izninden hükümlünün yararlanabilmesini sağlama ve iznin amacına ulaşabilmesi için hükümlüyü bu konuda yönlendirmeli ve yardımcı olmalıdır.

İş arama izninden, kurumda hükümlülük süresinin en az altı ayını geçirmiş ve şartla salıverilmelerine 15 gün kalmış hükümlüler yararlanabilir¹³⁹. İzin, hükümlünün isteği kurum müdürünün teklifi ve Cumhuriyet Savcısının onayıyla verilir. İzin süresi, her seferinde yol dahil sekiz saate kadar olup, işyerlerinin ve yardım kurumlarının bulunduğu yerler ve görüşme süresi göz önünde bulundurularak saptanır. İş arama izni alan hükümlüler, serbestçe gidip gelirler (CİT m. 120/5).

IV. ÖZELLİK ARZ EDEN İLETİŞİMLER

A. AVUKAT İLE İLETİŞİM

1. Genel Olarak

Kişilerin özgürlüğünden yoksun bırakılması halinde, bir avukat ile ilişki büyük önem taşır. Hapsedilme durumunda, Avrupa Cezaevi Kuralları, kişinin avukatıyla ilişkisini gizli ve engellenemeyecek bir ilişki olarak tutuklular için öngörmüştür (ACK, 93). Ancak, diğer kişilerle ilişkilere nazaran daha ayrıcalıklı olan avukat ile ilişki, tüm özgürlüğünden yoksun bırakılan kişiler

¹³⁸ İngiltere'de, "yerleştirme izni"(resettlement licence) olarak adlandırılan iznin amacının hükümlünün bir işe yerleştirilmesini sağlaması yanında, aile bağlarını ve toplumla bağlantıyı sürdürmesini sağlamak olduğu belirtilir. Livingstone-Owen, s. 240.

¹³⁹ CİK Tasarısı m. 96 ya göre: , "Ceza infaz kurumlarında hükümlülük sürelerinin en az altı ayını kesintisiz geçirmiş ve koşullu salıverilmelerine bir ay kalmış hükümlülere olağan yaşantılarına döndüklerinde uyum sorunu ile karşılaşmamaları ve iş bulma olanakları sağlanmak üzere kurum en üst amirinin önerisi ve Cumhuriyet başsavcılığının onayı ile çalışma günleri içinde sekiz saate kadar izin verilebilir. "

için de farklı değildir. BM Prensipler Bütünü, m. 18'e göre: " Tutuklu ve hükümlüler avukatları ile iletişim kurma ve onlara danışma hakkına sahiptir. Tutuklulara ve hükümlüye avukatıyla görüşebilmesi için uygun zaman ve olanaklar sağlanmalıdır (m. 18/1-2)".

Tutuklu ve hükümlünün, gecikmeden, sansürsüz ve tam bir gizlilik içinde avukatı tarafından ziyaret edilme, avukatına danışma ve onunla iletişim kurabilme hakkını kullanması, kanunda veya yasal düzenlemelerde belirtilen istisnai hallerde güvenliği ve düzeni korumak için yargısal ve başka bir makam tarafından kısıtlamanın zorunlu olduğuna karar verilmedikçe, geciktirilemez ve kısıtlanamaz (BM Prensipler Bütünü 18/3). Ayrıca BM Avukatların Rolüne Dair Temel Prensipler, m. 8'de de bu husus düzenlenmiştir¹⁴⁰. AIHM'nin tutuklu ve hükümlünün avukatıyla iletişimine özel önem verdiğini gösteren birçok kararı vardır. Örneğin, AIHM 1975 tarihli Golder Kararı, hükümlü ve tutukluların avukatlarıyla haberleşmelerinin engellenmesinin, haberleşme hakkını ihlal edeceğine dair önemli bir karardır¹⁴¹.

Tutuklu ve hükümlünün avukatıyla kesintisiz iletişim kurabilmesi ve gizlilik içinde görüşebilmesi başka bir deyişle kesintisizlik ve gizlilik ayrıcalığı, mektuplaşma, telefon, ziyaret gibi tüm haberleşme biçimlerine uygulanır. Bu, cezaevi memurlarının avukatlardan gelen mektupları açamayacakları, avukat ile yapılan telefon görüşmelerini dinleyemeyecekleri, ziyaretlerin duyulamayacak bir ortamda olması anlamına gelir. Ayrıcalıklı iletişimin başlamasından önce, avukatların kimlikleri konusunda olası şüpheler giderilmelidir¹⁴².

Tutuklu ve hükümlüler, savunma amacı dışında bazen cezaevi koşullarına ya da hükümlülük süresine ilişkin, bazen de hapsedilme dışında özel nedenlerle hukuki yardıma gereksinim duyabilirler¹⁴³. Bu durumda da, tutuklu

¹⁴⁰ M. 8' e göre: gözaltına alınan, tutulan veya hapsedilen herkesin bir avukat tarafından vakit geçirilmeden ziyaret edilmesi, kesintisiz iletişim kurabilmesi ve sansüre uğramadan tam bir gizlilik içinde görüşebilmesi için yeterli imkanlar, zaman ve kolaylıklar sağlanır. Görüşmeleri gözle izlenebilir fakat dinlenemez. Basic Principles on the Role of Lawyer.

¹⁴¹ Bu davada başvuruçunun cezaevi görevlisinin kendisine hakaret ettiği için, onun hakkında hukuk davası açmak üzere avukatına danışmak üzere istediği izin talebinin reddi kararı, "demokratik bir toplumda gerekli" nitelikte bir karar olmadığından, AIHS'nin 8 maddesinin ihlal edildiği tespit edilmiştir. , Case of Golder v. The United Kingdom, par. 43 - 45.

¹⁴² Uluslararası Ceza Reformu, s. 157.

¹⁴³ Alm. CİK m. 26 ya göre, müdafilerin, avukatların, noterlerin mahkumu hukuki meseleyle ilgili ziyaretlerine izin verilmelidir. Ancak ziyaretleri, güvenlik sebebiyle aramaya tabi tutulabilirler. ; Campbell- Fell Kararında Mahkeme, başvuruçuların kişisel hasarları için

veya hükümlü kişi avukatıyla haberleşme ve görüşme hakkına sahiptir (BM Prensipler Bütünü 17). Hükümlüyü ilgilendiren hukuki konuları görüşmek amacıyla yapılacak avukat ziyaretleri, süresi ve sıklığı yönünden sınırlandırılmaz. Bu konuda özel hükümler öngörülmalıdır¹⁴⁴. Ayrıca, tutuklu ve hükümlülere hukuki yardım sağlamak amacıyla, Baro tarafından her cezaevine, alanında eğitimli bir avukat atanmalı¹⁴⁵, hükümlü ve tutuklu isterse kendi seçtiği avukattan isterse Baroca atanan avukattan hukuki yardım alabilmelidir.

Kanımızca, ceza infaz kurumları, tutuklu ve hükümlünün, gecikmeden, sansürsüz ve tam bir gizlilik içinde avukatı tarafından ziyaret edilme, avukatına danışma ve onunla iletişim kurabilme hakkını kullanması için tüm olanakları sağlamalıdır. Sanığın İHAS m. 6/3 (c) de güvence altına alınan savunma hakkı ile İHAS m. 6/3 (b) de güvence altına alınan “savunmasını hazırlamak için yeterli zamana ve kolaylıklara sahip olma” hakkının varlığını dikkate aldığımızda, ceza infaz kurumlarının hükümlü ve tutuklunun avukatıyla iletişime gereken önemi vermesinin ve olanakları yaratmasının zorunluluğu da ortaya çıkar.

1. Avukat İle Haberleşme

Tutuklu ve hükümlünün avukat ile ilişkisinin ayrıcalıklı olması, avukatıyla kesintisiz ve gizlilik içinde mektuplaşması anlamındadır. Bir başka deyişle tutuklu ve hükümlünün avukatıyla haberleşmesi geciktirilemez ve kısıtlanamaz.

İngiltere Cezaevi Kurallarına göre hükümlünün avukatı ile yazışması sadece eğer mektubun yasadışı bir şeyi içerdiğine ilişkin makul sebepler varsa açılabilir (m. 39/2). Ayrıca söz konusu mektuplar, mektubun cezaevi güvenliğini veya başkalarının güvenliğini tehlikeye sokacak veya cezai nitelikte şeyleri içerdiğine ilişkin makul sebepler olduğunda ise açılabilir, okunabilir veya el konulabilir (39/3). Mektubun açılması hükümlünün yanında olur (39/4). Alman CİK'na göre ise, mahkumun savunma avukatı ile yazışması kural olarak denetlenemez (m. 29).

açmayı düşündükleri hukuk davasıyla ilgili avukata ulaşamamasını, 8. maddesinin ihlali olarak nitelendirmiştir. Bu karar için bkz. Doğru, s. 713-754.

¹⁴⁴ Centel Nur, “ Müdafî ile Savunulma Hakkı ve Adalet Bakanlığı Genelgesi” İstanbul Barosu Dergisi, C. 76, S. 2, s. 315-332, s. 332.

¹⁴⁵ Aynı görüş için bkz. Sarıhan Şenal, Türk İnfaz Sisteminin Sorunları, Ankara Barosu Yayını, Ocak 2000, s. 23.

CMUK m. 144'e göre yakalanan ve tutuklu bulunan kişinin müdafii ile yazışmaları denetime tabi tutulamaz¹⁴⁶. Bu durumda, her ne kadar CİT'de buna ilişkin bir düzenleme bulunmasa da, cezaevi makamlarınca yakalanan ve tutuklanan kişilerin avukatlarına gönderdikleri ya da avukatlarınca onlara gönderilen mektuplar okunamaz. Aksi halde savunma hakkının kısıtlanması söz konusu olur¹⁴⁷. Savunmanın hazırlanabilmesi için, tutuklu sanık ile avukatının özgürce mektuplaşabilmeleri gerekir¹⁴⁸. Buna karşılık, öğretide tutuklunun avukatı ile görüşme ve yazışmalarının, hiçbir sınırlamaya tabi olmaksızın denetim dışı bırakılmasının, avukatın bu hakkını kötüye kullanması olasılığı karşısında denetimin sınırsız olarak kaldırılmasının sanığın kayırılmasına yol açacağı ileri sürülmektedir¹⁴⁹.

CMUK m. 144'de öngörülen denetim yasağını, sanığın İHAS m. 6/3 (c) de belirtilen savunma hakkının yanında, İHAS m. 6/3 (b) de belirtilen sanığın "savunmasını hazırlamak için yeterli zamana ve kolaylıklara sahip olma" hakkını göz önünde bulundurarak tutuklu ile müdafinin birbirlerine yazdıkları mektupların derhal yerine ulaştırılmasını da kapsayacak şekilde anlamak gerekir. Her ne kadar ceza infaz kurumlarında tutuklu ve hükümlülerin hakları bakımından uluslararası standartları benimseyen yeni bir yasal düzenlemenin gerekli olduğu kanısında olmakla birlikte, CMUK m. 144'deki düzenlemenin, tutuklunun savunma hakkını korumak amacıyla CİT'de de vurgulanmasının yararlı olabileceğini söyleyebiliriz.

CİT'de hükümlülerin avukatları ile mektupla haberleşmesi hususunda ayrı bir düzenleme olmadığı için, tüzük gereğince hükümlü ile avukatının mektuplaşması idarenin denetimine tabidir. Oysa hükümlü avukat ilişkisi hükümlünün diğer kişilerle ilişkilerine nazaran önem arz eder. Hükümlünün avukatıyla görüşmesi nasıl dinlenemiyorsa, birbirlerine yazdıkları mektupla-

¹⁴⁶ 7. 3. 2003 tarihinde TBMM'ne gönderilen CMUK Tasarısı, m: 154'e göre, yakalanan, gözaltına alınan, muhafaza altına alınan veya tutuklu bulunan şüpheli veya sanık, vekaletname aranmaksızın avukatı ile her zaman ve konuşulanları başkalarının duyamayacağı bir ortamda görüşebilir. Bu kişilerin avukatı ile yazışmaları denetime tabi tutulamaz. Madde gerekçesinde tutukevinin iç düzenine uyulacağı ayrıca vurgulanmıştır.

¹⁴⁷ Donay, sanığın savunması için gerekli bilgileri okunacağı korkusuyla müdafiiine rahatça yazamayacağını bunun da savunma hakkını kısıtlayacağını belirtir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Donay, s. 174.

¹⁴⁸ Centel-Zafer, s. 231.

¹⁴⁹ Öztürk Bahri- Erdem Mustafa R. - Özbek Veli Özer, Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku, Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş 6. Baskı, Ankara 2001, s. 349; Şahin Cumhuriyet- Özgenç İzzet, "CMUK Tasarısı (2002) Üzerine Düşünceler", Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Haziran-Aralık, 1999, C. III, S. 1-2, Baskı Haziran 2003, s. 202-227, s. 220.

rın da idarece okunamaması gerekir¹⁵⁰. Aksi halde hükümlü, savunması için gerekli bilgileri müdafiiine yazamayacağından ya da avukat savunma için gerçek bilgilere ulaşamayacağı ve sanığa hukuki yardımı gerektiği gibi yapamayacağından savunma hakkının kısıtlanması söz konusu olur. Kaldı ki, yukarıda değindiğimiz gibi tutuklu ve hükümlüler, savunma amacı dışında da hukuki yardıma gereksinim duyabileceklerinden, bu hukuki yardımdan yararlanabilmeleri için de avukat ile tutuklu ve hükümlünün mektuplaşması denetime tabi tutulmamalıdır. Tutuklu ve hükümlünün cezaevi koşullarından yakınmasını baskı hissetmeden avukata iletebilmesi ve bu konuda hukuki yardım alabilmesi, haklarının korunması bakımından önemlidir.

AIHM'ne göre de tutuklu ve hükümlülerin avukatıyla mektuplaşması hiçbir şekilde engellenmemelidir. Örneğin, Campbell-Fell Kararında birinci başvurucuya avukatın gönderdiği mektubun iletilmemesi nedeniyle¹⁵¹, 1992 tarihli İngiltere'ye karşı Campbell Kararında, hükümlünün avukatına gönderdiği ve avukatından gelen mektupların açılıp okunmasını haklı gösteren zorlayıcı bir toplumsal gereksinim olmamasından dolayı yapılan müdahaleyi "demokratik toplumda gerekli" bulmayarak 8. m. nin ihlali olarak değerlendirmiştir¹⁵².

Mahkeme, 1990 tarihli McCallum kararında başvurucunun avukatına ve bir parlamento üyesine yazmış olduğu mektuplara, İngiltere'nin cezaevi tretmanı hakkındaki şikayet yasağı getiren düzenlemeye dayanarak el koymasını 8. m. ye aykırı bulmuştur¹⁵³. Yine 1988 tarihli Schöneneberger-Durmaz kararında İHAM, avukatının sanığa yazdığı, hiçbir beyanda bulunmama hakkı olduğu ve sessiz kalmasının onun yararına olacağı hususunda belli taktikler verdiği mektubun, Savcı tarafından yerine ulaştırılmasının önlenmesini demokratik toplumda gerekli bir müdahale olmadığı gerekçesiyle sözleşmenin 8. m. ne aykırı bulmuştur¹⁵⁴.

AIHM, terör suçlarından tutuklu ve hükümlü olanların haberleşmelerine yapılan müdahaleleri de incelemiş, özel bir infaz sistemine tabi olmalarına rağmen avukat ile iletişimlerine müdahaleyi kabul etmemiştir. Örneğin; İtal-

¹⁵⁰ Soyaslan, Hükümlü ve tutukluların avukatları ile yazışmalarının idarenin kontrolü dışında tutulması isabetli olacağını aksi halde savunma hakkının zarar göreceğini belirtmektedir. Soyaslan, Doğan, "Hürriyeti Bağlayıcı Cezaların İnfaz Rejimleri" İnfaz Hukukunun Sorunları, 24-25. 11. 2000, Ankara 2001, s. 162-191, s. 180.

¹⁵¹ Campbell- Fell Kararı çevirisi için bkz. Doğru, s. 713 vd.

¹⁵² Case of Campbell v. the United Kingdom, 25. 3. 1992, A. 233, parag. 30-54.

¹⁵³ Case of McCallum v. The United Kingdom, prg. 10, 28, 30.

¹⁵⁴ Case of Schöneneberger and Durmaz v. Switzerland, 20. 6. 1998, Appl. No. 00011368/85, A 137, parag. 23-30.

ya'ya karşı Labita kararında, cezaevi idaresi, avukatı tarafından tutuklu başvurucuya gönderilen iki mektubu savunma ile ilgili bir haberleşme olmadığını ileri sürerek denetlemiştir: Mahkeme 8. maddenin ihlal edildiğine karar vermiş, ancak avukat ile haberleşmesinin sansür edilmesinin Sözleşmenin savunma hazırlamak için yeterli zaman ve kolaylıklara sahip olma hakkını ihlal ettiğine ilişkin şikayeti 8. maddedeki haberleşmeye saygı hakkı içinde yer aldığından, 6/3 bakımından ayrıca incelemeye gerek görmemiştir¹⁵⁵. Bir başka kararında AİHM, cezası özel birimde infaz edilmekte olan terör suçlarından hükümlünün, İnsan Hakları Avrupa Komisyonu ile devam eden başka davalardaki avukat ile haberleşmesinin sansür edilmesini, hukuken öngörülme-yen müdahale nedeniyle haberleşmeye saygı hakkının ihlali olarak nitelermiştir¹⁵⁶.

2. Avukat İle Görüşme

Tutuklu ve hükümlülerin avukatları ile görüşmesi özel ve gizlidir¹⁵⁷. Tutuklu veya hükümlünün avukatı ile yaptığı görüşmeler kanuni bir görevli tarafından izlenebilir, ancak dinlenemez. (BM Prensipler Bütünü. 18/4) Bir çok ülke mevzuatı bu hususu düzenlemiştir. Örneğin, İngiltere CK m. 38'e göre, avukat ile görüşmeler cezaevi görevlisinin duyamayacağı ama görüleceği şekilde olur. Alm. CİK m. 27/3 ise avukatın ziyaretinin kontrol edilemeyeceği düzenlenmiştir. Bu standart, CİT. m. 155'de "Tutuklu ve hükümlülerin müdafileriyle görüşmeleri kurum görevlisinin dolaylı veya dolaysız olarak duyamayacağı görüş alanı içinde yapılır." şeklinde ifade edilmiştir.

Tutuklu sanığın müdafi ile iletişimi, savunma hakkının gereği olup, AİHS m. 6/3 (c)'de güvence altına alınmıştır. AİHM, tutuklu sanığın avukatıyla iletişiminin önlenmesini 6/3(c) bendinde yer alan savunma hakkının yanında, m. 6/1 de yer alan mahkemeye başvuru hakkının ihlali olarak nitelermektedir¹⁵⁸. 1984 tarihli İngiltere'ye karşı Campbell-Fell Kararında da Mahkeme, ikinci başvurucunun dava açmak üzere avukatlarıyla cezaevi görevlisinin duyamayacağı bir biçimde gizli görüşmesine izin verilmemesinin özel yaşamına saygı hakkını ihlal ettiği konusundaki şikayetini, Sözleş-

¹⁵⁵ Case of Labita, prg. 62, 175-188

¹⁵⁶ 15. 11. 1996 Calogera Diana-İtalya Kararı ve 15. 11. 1996 Domenichini- İtalya Kararı için bkz, Doğru, s. 979.

¹⁵⁷ AİHM Campbell ve Fell kararında, bu hususu özellikle vurgulamaktadır. , parag. 111-113.

¹⁵⁸ Case of Golder, Parg. 26 vd.

menin m. 6(1) mahkemeye başvurma hakkının ihlali olarak nitelendirmiş, ayrıca 8. m. bakımından incelemeye gerek duymamıştır¹⁵⁹.

Sanık avukatıyla serbestçe görüşebilmelidir. İHAS m. 6/3 (b) ye göre, sanığın “savunmasını hazırlamak için yeterli zamana ve kolaylıklara sahip olma” hakkı söz konusudur. Sanığa savunmasını hazırlamak için gereken kolaylıkların tanınması, sanık avukat ilişkilerinde yeterli zaman ve kolaylıkların sağlanmasını, dolayısıyla sanığın avukatıyla serbestçe görüşebilmesini gerektirir¹⁶⁰. CMUK m. 144’e göre yakalanan ve tutuklanan kişi vekaletname aranmaksızın müdafii ile her zaman ve konuşulanları başkalarının duymayacağı bir ortamda görüşebilir¹⁶¹. Ancak Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğünün “Avukat Görüşleri Hakkında” ki Genelgesinde de aynı husus düzenlenmekle birlikte, “müdafilere bu hakkı kötüye kullandıklarının C. Başsavcılıklarınca tespit edilmesi halinde sonraki ziyaretlerinde kendilerinden vekaletname aranması” şeklinde müdafii avukat görüşmesine bir kısıtlama getirilmektedir¹⁶². Öğretide bu husus haklı olarak eleştirilmekte, CMUK ile tanınmış bir hakkın, Genelge ile kısıtlanması hukuka aykırı bulunmaktadır¹⁶³.

CİT m. 155’e göre de tutuklu ve hükümlülerin müdafilileriyle görüşmeleri kurum görevlisinin dolaylı veya dolaysız olarak duyamayacağı görüş alanı içinde yapılır¹⁶⁴. Hükümlünün avukat ile görüşmelerinde, Genelgeye göre, bir yıldan az hürriyeti bağlayıcı cezaya mahkum olanlar, vekaletname verebilmeleri için avukatlarla vekaletname aranmaksızın makul sayıda görüşebilir¹⁶⁵. Ancak avukatların, cezaevindeki diğer hükümlülerle görüşebilmeleri için, hükümlünün vasisi tarafından hükümlüyü temsille yetkilendirildiğini

¹⁵⁹ Campbell ve Fell-İngiltere Kararı, parç. 111-115 kararın tamamı için bkz. Doğru, 713-754.

¹⁶⁰ Gölcüklü-Gözübüyük, s. 331.

¹⁶¹ CİT Tasarısı m. 119/6’ya göre, tutuklunun avukatı ile olan haberleşmesine ve kurum düzeni çerçevesinde temas ve görüşmelerine hiçbir suretle engel olunamaz ve kısıtlamalar konulamaz.

¹⁶² Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü 26. 11. 2001 tarihli, E. 21-131 sayılı Genelgesi.

¹⁶³ Centel, Müdafii, s. 328.

¹⁶⁴ CİK Tasarısı m. 59/2 ye göre, avukat ve noter ile görüşme, meslek kimliklerinin ibrazı üzerine, tatil günleri dışında ve çalışma saatleri içinde, bu iş için ayrılan görüşme yerlerinde, konuşulanların duyulamayacağı, ancak güvenlik nedeniyle görülebileceği bir biçimde yapılır ve görüşmeler kayda alınmaz.

¹⁶⁵ CİK Tasarısı m. 59/1’e göre hükümlü avukatlık mesleğinin icrası çerçevesinde ve gerekçesini yazılı olarak bildiren avukatları ile vekâletnamesi olmaksızın en çok iki kez görüşme hakkına sahiptir. 59/3’e göre ise, avukatlar, vekâletnameleri olsa da aynı anda birden fazla hükümlü ile görüşme yapamazlar.

gösteren vekaletnamenin ibrazı gereklidir. Hem tutuklu hem hükümlü olanların avukat ile görüşmeleri ise, tutuklu olarak müdafileri ile vekaletname aranmaksızın, hükümlü olarak avukatları ile vasi tarafından hükümlüyü temsil ile yetkilendirildiği vekaletnameyi ibrazı halinde söz konusudur. O halde CMUK m. 144 hükmü hükümlüleri bağlamaz. Hükümlüler tutuklular gibi her zaman avukatla görüşebilme hakkına sahip değildir. Hükümlünün avukatı, diğer ziyaretçilerle aynı konumdadır. Belli gün ve saatler dışındaki ziyaret talepleri, C. Savcısının yazılı iznine bağlıdır. Müdafî-vekil farklılığı nedeniyle - müdafî sanığa yardımcı, bağımsız bir adalet organı olup, sanıkla arasındaki ilişki vekaletname ilişkisi değildir- hükümlüler için vekaletnamenin aranması hukuka aykırı değilse de, avukatın hükümlü ile görüşmesi, diğer ziyaretçilerin hükümlü ile görüşmesiyle eş düzeyde tutulamaz, bu nedenle vekaletname aranması dışında, tutuklu ile müdafîin görüşmesine ilişkin hükümler hükümlü ile avukat görüşmesine uygulanmalıdır¹⁶⁶.

Avukatların ziyaretleri bakımından, ele alınması gereken hususlardan biri, avukatların cezaevlerine girerken aranıp aranmayacağı hususudur. İtalya'da, cezaevlerine giren avukatlar metal bir detektör ile üst aramasına tabi tutulmakta, eğer cezaevine yasaklanmış bir şey soktuğuna dair bir şüphe varsa üzerleri de aranabilmekte, bu arama sırasında savunmaya ilişkin belgeleri incelenmemektedir. Belçika'da avukatlar, bilgisayarlı bir kapıdan geçirilmekte ve çantaları açılarak, içerisinde bulunan şeyler basitçe incelenmektedir. Danimarka, Hollanda ve Finlandiya'da cezaevine suç eşyası sokacağına dair hakkında şüphe duyulan her avukat aranmaktadır. Almanya'da ise, tutuklu ve hükümlüleri ziyaret izni olan avukatlar, güvenlik nedeniyle aranabilmekte, fakat savunmaya ilişkin bilgileri denetlenmemektedir (Alm. CİK m26). Ancak terör örgütleri veya mensuplarının avukatı olan kişilerin beraberinde bulunan tüm belgeleri incelendiği gibi, görüşmeleri de izlenmektedir. Alman Yüksek Mahkemeleri, tutuklu müvekkillerini ziyaret etmek isteyen avukatların, cezaevi ziyaretçileri için öngörülmuş bulunan üst-baş arama yükümlülüğüne katlanmak zorunda olduğunu belirtmiştir¹⁶⁷.

Adalet, İçişleri ve Sağlık Bakanlıkları arasında düzenlenmiş ve 17. 01. 2000 tarihinde yürürlüğe giren Protokol gereğince kuruma girişleri sırasında avukatların duyarlı geçitten geçtikten sonra, bu geçit ile idare binası arasında asayiş ve güvenlik görevi yapan bir infaz koruma memuru tarafından üzerlerinin, çanta ve eşyaları elle kontrol edilmek suretiyle aranacağı ve bu aramaya Adalet Bakanlığınca atanan kurum görevlilerinden biri ile rütbeli bir jan-

¹⁶⁶ Centel , Müdafî, s. 329-330.

¹⁶⁷ Ünal, s. 256.

darma personelinin nezaret edeceği öngörülmüştü. Ancak 5. 2. 2003 tarih ve 4806 sayılı Kanun ile 1721 sayılı Hapishane ve Tevkifhanelerin İdaresi Hakkındaki Kanununun 6. maddesi bu konuda yeni bir düzenleme getirmiştir¹⁶⁸. Böylece, söz konusu Protokolün üst ve eşya aramalarına ilişkin hükümleri uygulanmayacaktır¹⁶⁹. Buna göre; avukatlar duyarlı kapıdan geçmek zorundadırlar, ancak müdafî ve avukatların üstleri ağır cezayı gerektiren suçüstü halleri dışında elle aranamaz. Duyarlı kapı cihazının ikazının sürmesi halinde bu kişiler elle aramayı kabul ettikleri takdirde kuruma girebilirler. Ceza infaz kurumlarına ve tutukevlerine giren müdafî veya avukatlarca savunmaya ilişkin olduğu yazılı olarak beyan edilen belge ve dosyaların incelemeye tâbi tutulamaz¹⁷⁰.

CİK Tasarısı m. 59 hükümlünün avukatı ile görüşme hakkını düzenleyerek, avukatla iletişimin gizliliğine yer vermiştir. Madde 86/4'de ise; ceza infaz kurumlarına giren avukatlarca, savunmaya ilişkin olduğu yazılı olarak beyan edilen belge ve dosyalar incelemeye tâbi tutulmayacağını düzenlemiştir. Ayrıca, yabancı avukatların Türk infaz kurumlarındaki hükümlüler ile görüşmeleri hususu da m. 59'da ele alınmıştır¹⁷¹.

B. Yabancı Ülke Vatandaşı Olan Tutuklu ve Hükümlülerin İletişimi

Dış dünya ile iletişim söz konusu olduğunda, yabancı ülke vatandaşları da diğerleri gibi davranılır. VII. BM Suçun Önlenmesi Kongresinin tavsiyesine göre; yabancı tutuklu ve hükümlülerin aileleri ve cemiyet temsilcileri ile ilişkileri, onların oluruyla ziyaretler ve mektuplaşmalar için tüm gerekli olanakların sağlanması suretiyle kolaylaştırılmalıdır. Uluslararası Kızılhaç

¹⁶⁸ 10. 2. 2003 tarihli 25020 sayılı Resmi Gazetede yayınlanmıştır.

¹⁶⁹ Bu konuda bkz. Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifleri Genel Müdürlüğü'nin 3. 3. 2003 tarihli genelgesi. Bu genelgede, üçlü protokolün Hapishane ve Tevkifhanelerin İdaresine ilişkin Kanununa aykırılık teşkil eden üst ve eşya aramalarına ilişkin hükümlerin uygulanamayacağı belirtilmiştir.

¹⁷⁰ Aynı düzenleme CİK Tasarısı m. 86/3 de vardır. CİK Tasarısı m. 59/4'e göre, avukatların savunmaya ilişkin belgeleri, dosyaları ve müvekkileri ile yaptıkları konuşmaların kayıtları incelemeye tâbi tutulamaz.

¹⁷¹ CİK Tasarısı m. 59/5 "Yabancı ülkelerde haklarında soruşturma veya kovuşturma yapılmakta olan, yabancı ülke veya uluslararası yargı mercilerinde dava açmak isteyen, leh veya aleyhine açılmış davası olan Türk vatandaşı veya yabancı uyruklu hükümlülerle yabancı uyruklu avukatları, bu soruşturma, kovuşturma, açılacak veya açılmış davalarla sınırlı olmak ve vekâletname sunmak koşuluyla görüşebilirler. Vekâletnamesi olmayan yabancı uyruklu avukatlar, hükümlü ile Türkiye barolarına kayıtlı bir avukatla birlikte görüşme yapabilirler. "

Komitesi gibi uluslararası insancıl organizasyonlara, yabancı tutuklu ve hükümlülere yardımcı olmaları için fırsat verilmelidir¹⁷².

Yabancı ülke vatandaşı olan tutuklu ve hükümlülerin kendi diplomatik veya konsolosluk temsilcileriyle ilişkiye talep hakları vardır. Söz konusu kişiler bu haklarından gecikmeksizin haberdar edilmeli (ACK, 44) ve vatandaşı oldukları ülkenin diplomatik ve konsolosluk temsilcileriyle makul olanaklarla iletişim kurmalarına izin verilmelidir (BM CK, 38)¹⁷³. Cezaevi yönetimi, cezaevinde özel ihtiyaçları olan yabancıların yararı için bu temsilcilerle tam bir işbirliği içinde olmalıdır (ACK, m. 44).

Hapsedildikleri ülkede, vatandaşı oldukları Devletin diplomatik ve konsolosluk temsilcileri bulunmayan, yabancı uyruklu hükümlüler ile mülteciler veya vatansız olanlar için de kendi menfaatlerinden sorumlu olan Devletin diplomatik temsilcileriyle veya bu durumdakilerin yararlarını korumakla görevli, ulusal veya uluslararası makamlarla, iletişimlerini sağlamak bakımından, aynı olanaklarla izin verilmelidir (BM CK, m. 38/2, ACK, m. 44/2).

Konsolosluk İlişkilerine Dair Viyana Sözleşmesi çerçevesinde, ülkemizde bulunan yabancı ülke konsolosluk memurları ile yabancı uyruklu ziyaretçilerin, ceza infaz kurumlarındaki yabancı uyruklu tutuklu ve hükümlüleri ziyaret talep ve işlemleri düzenlenmiştir¹⁷⁴. Buna göre; konsolosluk memuru sadece kendi ülkesinin vatandaşı olan tutuklu veya hükümlüleri ve Türkiye'de diplomatik temsilciliği veya konsolosluğu bulunmaması nedeniyle yararlarını korudukları kişileri ziyaret hakkına sahiptir. Ziyaret için ilgili tutuklu veya hükümlünün muvafakatı aranmaktadır. Konsolosluk memuru ilgili konsolosluk aracılığıyla, aile fertleri ve akrabaları ise doğrudan ziyaret tarihinden en az 1 hafta önce, cezaevinin bağlı bulunduğu ağır ceza merkezi Cumhuriyet başsavcılığına başvurarak ziyaret talebinde bulunmalıdır.

¹⁷² Uluslararası Ceza Reformu, s. 156.

¹⁷³ Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners, . (Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin "Mahpuslara Uygulanacak Asgari Kurallar"a İlişkin (73) 5 Sayılı Kararı, m. 38/1) Genelgeye göre; Tutuklu veya hükümlü yabancılar hakkında ilgili ülke konsolosluklarına gerekli bilgi verildiğinden ve bu kişiler görevlilerce ziyaret edilebildiğinden, konsolosluk görevlilerinin tutuklu veya hükümlülere dışarıdan telefon açmasına izin verilmeyecek, bu tür telefonlar gerekli görüldüğü takdirde idare tarafından cevaplandırılacaktır. Ancak tutuklu ve hükümlüler, kuruma alındıklarında, kendi ülke makamlarını bilgilendirmek bakımından, durumlarını tutuklu ve hükümlülere tahsis edilen telefonlarla ilgili konsolosluğa bildirebileceklerdir.

¹⁷⁴ 1 Şubat 1999 tarih ve 7-23 sayılı Yabancıların Ziyaret Rejimi Hakkındaki Bakanlık Genelgesinin, mevzuat çerçevesinde yeniden değerlendirilmesi sonucunda, 24. 05. 2002 tarihli Genelge.

Tutuklu ve hükümlüyü aile bireyleri ve akrabaları, bunu tevsik eden bir belge ziyaret tarihinden en az bir hafta önce ziyaret talebinde bulunmalıdır. Tutuklu veya hükümlü ile herhangi bir akrabalık bağı olmayan kişilerin ziyaret talepleri; hukuksal amaçlı ziyaret talepleri; kurumlarda bulunan vatandaşlarını ziyaret etmek isteyen yabancı parlamento üyelerinin ziyaret talepleri, taraf olduğumuz sözleşmeler gereğince, cezaevlerinde ziyaret ve incelemelerde bulunmaları konusunda yetkileri tanınmış olan uluslararası kurum ve kuruluş temsilcileri ve üyelerinin ziyaret talepleri ve yabancı basın ve yayın ve araştırma organlarının kurumlarda röportaj, çekim ve araştırma yapma talepleri Bakanlığın iznine tabidir. Tutuklu ve hükümlüyü muayene ve tedavi etmek amacıyla, yabancı uyruklu doktorların kurumlara girmesine izin verilmez ancak hastalığın özelliği bakımından ülkemizde tedavi imkânının bulunmaması söz konusu ise Bakanlıkça izin verilebilir.

Konsolosluk memurları ile diğer bütün ziyaretçilerin ziyaretlerinde mevcut mevzuat hükümleri gereğince kapalı görüş esası uygulanır. Sadece Başkonsolosun açık görüş yapma talebi var ise, buna Cumhuriyet Başsavcılığınca izin verilebilir. Tutuklu ve hükümlülerin anne, baba, eş ve çocukları ile ayda bir kez açık görüş yapma hakları vardır, sık sık ziyaretçisi gelmeyen yabancı uyrukluların mutlak ziyaretinde daha önce bu hak kullanılmamışsa, açık görüş yapılabilir. Ayrıca, Bakanlığın izniyle, resmi ve dini bayramlarında uygulanan açık görüş hakkından da yararlanabilirler.

CİK Tasarısı m. 84 de yabancı hükümlüleri ziyaret hususunu düzenlemiştir¹⁷⁵

C. Kamu Yetkilileri ve Temsilcileri ile İletişim

Tutuklu ve hükümlülerin idari görevliler, mahkemeler, millet meclisi ya da parlamento üyeleri ile ilişkileri hakkında uluslararası kurallar yoktur. Bununla beraber, birçok ülkede bu gibi ilişkiler ayrıcalıklıdır. Örneğin, Almanya'da, Federal Cumhuriyetlerin veya eyaletlerin halk temsilciliklerine ve bunların üyelerine yazılan mektuplar, Avrupa İnsan Hakları Komisyonu gibi halk temsilciliklerinin adresine yazıldığı ve gönderenin adı ve adresi açık olarak bildirildiği sürece, denetlenemez (Alm. CİK m. 29/2). Bizde ise, bu

¹⁷⁵ CİK Tasarısı m. 84: Yabancı hükümlülerin vatandaşı olduğu devletin diplomatik temsilciliği veya konsoloslğunun ziyaret istemleri mevzuatta belirlenen esas ve usullere uygun olarak geciktirilmeden yerine getirilir.

Diplomatik temsilciliği veya konsoloslğu bulunmayan devletler vatandaşlığındaki hükümlüler ile mülteci veya vatansız olan hükümlülerin, yararlarını koruyan devletin diplomatik temsilciliği veya bu gibi kimseleri koruma görevini üstlenmiş ulusal veya uluslararası kuruluşlarla görüştürülmesinde yukarıdaki fıkra hükmü uygulanır.

83 üncü madde hükümleri saklıdır.

husus, CİT'nün haberleşmenin kontrolünü düzenleyen 144. maddesinde resmi mercilere yazılan dilekçelerin incelenmeden ilgili makama gönderileceği şeklinde düzenlenmiştir¹⁷⁶. Ancak, dilekçe mahiyeti itibariyle açık olacağından ve açık olması okunması olasılığını doğuracağından, dilekçe değil mektup denmelidir. Zaten, CİT. m. 106'da hükümlü ve tutukluların resmi makamlara yapacakları istek ve şikayetlerini kapalı zarfla yapacağından söz edilmektedir. Bu nedenle 144 deki "dilekçe" ifadesi değiştirilmelidir. Kaldı ki tutuklu ve hükümlünün istek ve şikayetini bildirdiği dilekçenin açık olması ve kurumun denetimine tabi tutulması bu hakkını işlemez hale getireceğinden, kapalı zarfla denetime tabi olmadan ilgili yere geciktirilmeksizin ulaştırılması gerekir. Ayrıca resmi mercilerin yanında, uluslararası kuruluşlara yazılan mektuplar hususu da ele alınmalıdır. Nitekim, Türkiye Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin yakınmayı kabul etme yetkisini tanıdığı için Mahkemeye başvurma hakkının etkili bir biçimde kullanılmasını engellemeye yükümlülüğü altına girmiştir¹⁷⁷. Bu nedenle, AİHM'e yazılan mektupların denetimden muaf tutulacağı yasada açıkça düzenlenmelidir¹⁷⁸.

Tutuklu ve hükümlülerin, şikayetlerini cezaevi memurlarının ölçülmesinden korkmadan iletebilmelerine olanak sağladığından idari görevliler, mahkemeler ve parlamento üyelerine yazılan mektupların denetlenmemesi uygulaması yerindedir¹⁷⁹. AİHM, hükümlüye adli makamlardan, cezaevi sosyal hizmet servisinden gelen mektupların açılmasını, yasal dayanağı bulunmadığından 8. maddeye aykırı bulmuştur¹⁸⁰. Bir başka davada ise, tutuk-

¹⁷⁶ Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü'nin 44-117 sayılı 5. 12. 1990 tarihli genelgesine göre, CİT 144/son m. gereğince hükümlü ve tutukluların resmi makam ve kişilere (Devlet Dairesi ve mensuplarına) gödereceği mektup ve dilekçelerin Savcılık ve Bakanlık vasıta kılınmadan, masrafları kendileri tarafından karşılanmak kaydıyla, ilgili makam ve kişiye doğrudan doğruya gönderilmesi gerektiği belirtilmiştir. ; CİK Tasarısı m. 68/4 de, hükümlü tarafından resmî makamlara veya savunması için avukatına gönderilen mektup, faks ve telgrafların denetime tâbi olmayacağını belirtmektedir.

¹⁷⁷ Y4CD 20. 4. 1999 tarihli kararında hükümlünün AİHM'ne başvuru dilekçesinin cezaevi müdürünce mektup inceleme komisyonuna göndererek inceletmesi daha sonra C. Savcısına ve Adalet Bakanlığına giden dilekçenin AİHM'e gecikerek ulaşması olayında, ilgili cezaevi müdürü hakkında açılan davada mahkemenin verdiği beraat kararını, olayla ilgili hukuksal düzenlemelerin tartışılıp değerlendirilmeden hüküm kurulduğu gerekçesiyle yasa dışı aykırı bulmuştur. Demirbaş, İnfaz, s. 234, dn. 88.

¹⁷⁸ Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğünün 5. 12. 1990 tarihli 44/17 sayılı Genelgesinde, bu gibi dilekçelerin yerel C. Savcıları ve Adalet Bakanlığı aracı yapılmadan giderleri tutuklu ve hükümlü tarafından karşılanması koşuluyla ait olduğu yerlere doğrudan gönderileceği öngörülmüştür.

¹⁷⁹ Uluslararası Ceza Reformu, s. 158.

¹⁸⁰ Case of Demirtepe v. France, 21. 12. 1999, Appl. No. 34821/97, parag. 7, 23-28.

lunun ombudsman ile yazışmasının cezaevi görevlilerince otomatik denetlenmesinde, 8. m. nin ihlal edildiğine karar vermiştir¹⁸¹.

Mektupların denetlenmemesi uygulaması, uluslararası kuruluşlarla, özellikle BM İnsan Hakları Komisyonu ve diğer insan hakları organları ile ilişkilere de uygulanmalıdır¹⁸². AİHM, hükümlü ve tutuklularca Sözleşme organlarına yazılan mektupların denetimini, haberleşme hakkının ihlali olarak değerlendirmiştir. 2002 tarihli Hollanda'ya karşı A. B kararında, Mahkeme, başvuruçunun Sözleşme organları ile haberleşmesinin kontrolünü, Sözleşmenin m. 8/2 de belirtilen koşulların varlığını haklı gösteren bir neden olmadığı, dolayısıyla demokratik bir toplumda gerekli bulunan bir müdahale olmadığı gerekçesiyle haberleşme hakkının ihlal edildiğine karar vermiştir¹⁸³.

AİHM yalnızca hükümlü veya tutuklunun Sözleşme organlarına yazdığı mektupların değil, Sözleşme organlarınca onlara yazılan mektupların denetimini de 8. maddeye aykırı bulmuştur¹⁸⁴. Örneğin, AİHM, 19. 4. 2001 tarihli Yunanistan'a karşı Peers davasında, uyuşturucu suçundan tutuklanan başvuruçunun Komisyon Sekreterliğinden gelen mektupların cezaevi idaresince açıldığını ve bunun yokluğunda olduğunu şikayet etmektedir. 79 Hükümet, mahkumların mektuplarının kanun gereği her zaman onların önünde açıldığını ve bunun cezaevinde uyuşturucu kaçakçılığı gibi suçları önlemek için gerekli olduğunu, Sözleşme organlarından gelen mektupların Komisyonun ve Mahkemenin zarfları suçlular tarafından taklit edilebildiği için bundan muaf tutulmadığını belirtmektedir. Mahkeme, Komisyondan gelen mektupların başvuruçunun yokluğunda açıldığını kanıtlanamadığını düşünmekle birlikte, hükümet bu tür mektupların her zaman ilgili mahkumun önünde açıldığını kabul ettiğinden, Komisyondan başvuruçuya gelen mektuplar her zaman açıldığı için haberleşme hakkına müdahale olduğu kanısındadır. Müdahalenin yasal temelini varlığını kabul ederek ve suçu ve düzensizliği önleme yasal amacıyla olduğuna kanaat getirmekle birlikte, müdahalenin gerekliliği hakkında, ilgili haberleşmenin kontrol edilmesini zorlayıcı neden-

¹⁸¹ 4. 7. 2000, Niedbala-Polonya kararı, Doğru, s. 1066.

¹⁸² Uluslararası Ceza Reformu, s. 158.

¹⁸³ Case of A. B v. The Netherlands, 29. 1. 2002, parag. 81-84.

¹⁸⁴ AİHM'in sözleşme organları ile haberleşme konusundaki, 23. 09. 1998 tarihli Petra-Romanya Kararında da hükümlüye İnsan Hakları Avrupa Komisyonundan gelen mektupların cezaevi görevlileri tarafından rutin bir biçimde açılıp okunmasını, hukuken öngörülme-yen müdahale nedeniyle, 24. 7. 2001 tarihli Valasinas-Litvanya ve 28. 11. 2000 Rehbock-Slovenya Kararlarında ise sözleşme organlarıyla haberleşmesinin denetlenmesi nedeniyle, 8. maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir. ; Doğru, s. 1009, 1161, 1097.

ler bulmamıştır¹⁸⁵. Hükümetin Komisyonun zarflarını sahte olabileceği ve cezaevine yasak maddelerin sokulabileceği olasılığını belirtmesine rağmen, mahkeme, bu tehlikenin önemsiz sayılıp dikkate alınmayabileceğini, bu müdahalenin m. 8/2 anlamında demokratik toplum için gerekli olmadığı kanısıyla, 8. m. nin ihlal edildiğine karar vermiştir¹⁸⁶. Görüldüğü üzere bu kararda mahkeme, her olayı kendine özgü durumunda inceleyerek, haberleşme hakkına yapılan müdahale ile elde edilecek amaçla demokratik toplumun gerekliliği arasında bir orantı kurmakta ve olayda olduğu gibi müdahalenin demokratik toplum için gerekli olmasını aramaktadır. Yine aynı doğrultuda 1992 tarihli Campbell kararında, başvurucuya Avrupa İnsan Hakları Komisyonundan gelen mektubun açılıp okunmadan iletilmesini dahi 8. maddeye aykırı bularak, komisyonla haberleşmenin denetlenmesini hiçbir şekilde kabul etmemektedir. Mahkeme, cezaevi makamlarına veya cezaevi personeline yönelik iddialardan dolayı, komisyondan gelen mektupların gizliliğine saygının önemli olduğu kanaatinde. Komisyondan gelen mektupların açılması şüphesiz, okunabilme olasılığına ve bazen cezaevi personelinin söz konusu mahkuma misilleme riskini yaratmasına yol açabilir¹⁸⁷. Bu nedenle, bu olasılığın karşısında ve tutuklu ve hükümlülerin haklarını korumak için Komisyonla mektuplaşmaya açma, okuma, geciktirme veya el koyma şeklinde hiçbir müdahale kabul edilemez.

Haberleşmenin yanında hükümlülerin kamu yetkilileri ile iletişimi bakımından ziyaretler de önemlidir. Cezaevlerinin denetimini sağlamak ve insan hakları ihlallerini önlemek için, bu amaçla kurulmuş resmi kurum ve kuruluşların hükümlüleri ziyareti için gerekli olanaklar sağlanmalıdır¹⁸⁸. Hükümlü ve tutukluların üzerlerinde baskı hissetmemeleri için, bunların hükümlü ve tutukluyu ziyareti, kurum görevlisinin duyamayacağı ortamda gerçekleşme-

¹⁸⁵ Mahkeme benzer gerekçeyle 1992 Campbell-İngiltere davasını 8. maddeye aykırı bulmuştur.

¹⁸⁶ Case of Peers v. Greece, 19. 4. 2001, Application no: 28524/95, parag. 79-84.

¹⁸⁷ Case of Campbell, 25. 3. 1992, Application no: 13590/88, parag. 62.

¹⁸⁸ CİK Tasarısı, m. 85'e göre; "Resmî kurum ve kuruluşlar, heyet hâlinde veya bireysel olarak ceza infaz kurumlarını ziyaret edebilmek ve hükümlülerle görüşebilmek için Adalet Bakanlığından izin almak zorundadırlar. Bilimsel araştırma yapanlarla görsel ve yazılı basın mensupları hakkında da bu hüküm uygulanır. Hükümlü yalnızca, sözleşmelerle Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası kurum ve kuruluşların yetkili temsilcileri tarafından gerekçesi belirtilmek suretiyle ve Adalet Bakanlığının izniyle ziyaret edilebilir. Bu ziyaret ve görüşmelerde güvenliği tehlikeye düşürmeyecek tedbirler kurum yönetimince alınır. Ziyaret ve görüşmeler yasal zorunluluk olmadıkça kurum personelinin gözetiminde yapılır. Güvenlik bakımından bir araya getirilemeyecek hükümlülerle toplu görüşme yapılamaz. Önceden izin verilmiş olsa bile doğal afet, yangın ve ayaklanma gibi olağanüstü durumlarda ziyaret ve görüşmeler ertelenebilir."

lidir. Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğünün 3. 2. 1992 tarihli Genelgesine göre, milletvekillerinin hükümlü ve tutuklu ile görüşmesine, avukatları ile görüştürülmelerine dair esaslar dikkate alınarak, avukat görüş yerlerinde, bu yerlerin bulunmadığı kurumlarda ise ziyaretçi görüş yerlerinde ve öncelikle görüş yapmaları sağlanacaktır¹⁸⁹.

D. Dini Temsilcilerle İletişim

Hiçbir tutuklu, dininin kaliteli bir temsilcisi temas kurma hakkından, hiçbir şekilde, mahrum bırakılmamalıdır. Buna karşılık dini bir temsilcinin ziyaretine karşı çıkıyorsa, onun bu davranışı da saygı ile karşılanmalıdır. (BM CK, 41; ACK, 47/3). Uluslararası belgeler, dini temsilcilerin ziyaretlerinin hangi koşullar altında gerçekleşeceği hususunu düzenlememiştir. Bu ziyaretlerin oldukça özel olması nedeniyle, ziyaretlerin aynı avukatlarda olduğu gibi en azından personelin dinleyemeyeceği bir ortamda yapılması sağlanmalıdır¹⁹⁰.

CİK Tasarısı m. 70'de, hükümlünün, mensup bulunduğu dinin görevlilerince ziyaret edilmesine ve onlarla iletişim kurmasına, kurum güvenliğini tehlikeye düşürmemek koşuluyla, izin verileceğini düzenlemektedir. Ancak hükümlünün dini inanç özgürlüğü bağlamında dinsel gerekleri yerine getirebilmesini sağlanabilmesi için, dini görevlilerin ziyaretlerinin görevlilerce görülebilir ama duyulamayacak bir ortamda olacağı hususu da düzenlenmelidir.

Dini temsilcilerle yazışmanın denetimi konusunda da yasal düzenlemeye ihtiyaç vardır. Nitekim 21. 12. 1999 tarihli Fransa'ya karşı Demirtepe kararında AİHM, başvurucuya cezaevindeki din görevlisinden gelen mektupların açılmasını, iç hukukta yasal dayanağı olmadığı gerekçesiyle 8. maddeye aykırı bulmuştur¹⁹¹.

IV. SONUÇ

- Dış dünyayla kurulan ilişkiler, yeniden sosyalleştirme bakımından önemli olduğu için hükümlü ve tutukluların dış dünya ile ilişkisinin sağlanması gereklidir. Mevcut yasal düzenleme bunu karşılamamaktadır. Ceza infaz kurumlarında tutuklu ve hükümlülerin hakları bakımından uluslararası standartları benimseyen yeni bir yasal düzenleme acil bir zorunluluktur.

¹⁸⁹ Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü, 7-17 sayılı 03. . 02. 1992 tarihli genelge

¹⁹⁰ Uluslararası Ceza Reformu, s. 158.

¹⁹¹ Case of Demirtepe v. France, 21. 12. 1999, Application no. 34821/97, prg. 23-28.

- CMUK m. 116/2 "Tutuklu hakkında ancak tutuklama ile gözetilen gaye ve tutukevinin düzenini sağlayacak kadar kayıtlamada bulunulur." hükmü ve masumiyet karinesi gereği, AY m. 22 ile getirilen Anayasal güvence doğrultusunda, tutukluların haberleşmesinin denetimi hususu ayrı bir yasal düzenlemeyi gerektirmektedir.

- Hükümlünün haklarından olan ziyaret ve haberleşmenin kısıtlanması disiplin cezası olarak düzenlenmemelidir. Özellikle de savunma hakkının dokunulmazlığı gereğince avukat ile ve kurumlarda denetimi sağlayacak mahkemeler, adli merciler ve Avrupa İnsan Hakları Komisyonu gibi kurumlarla iletişimin kısıtlanması bir disiplin yaptırımı olarak düzenlenmemelidir. Tutuklu ve hükümlünün haberleşme ve aile yaşamına saygı hakkına, düzeni sağlama amacıyla yapılacak müdahaleyle elde edilecek disiplin ile müdahalenin tretmana vereceği zarar karşılaştırıldığında, hakkın kullanılması tercih edilmelidir. Bütün bunların yanında, CİT m. 157'nin disiplin cezalarının "durumun niteliğine ve ağırlık derecesine göre" verileceğini belirttiğinden bu ölçütün kötüye kullanılabilmesi olasılığı karşısında bu hükmün yeniden düzenlenmesinin gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

-Dış dünya ile iletişim hakkı, tutuklu ve hükümlü haklarındanıdır. Bu nedenle ceza infaz kurumları, tutuklu ve hükümlülerin bu hakkını kullanabilmesi için tüm olanakları yaratmalıdır. Tutuklu ve hükümlü, bu hakka sahip oldukları ve hakkın ihlali karşısında şikayet yolları konusunda yazılı ve sözlü olarak bilgilendirilmelidir.

- Haberleşme ve aile yaşamına saygı hakkı gereği, haberleşme ve ziyaret hakkına yapılacak müdahale İHAS'm. 8/2 de öngörülen koşulları taşımalıdır. Bu müdahale, ulusal güvenlik, kamu güvenliği, ülkenin ekonomik refahı, suçun ve düzensizliğin önlenmesi, genel sağlık ve genel ahlakın korunması, başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması amacıyla yasal dayanağı olduğu sürece söz konusu olabilir. Aynı zamanda bu müdahalenin gerekli olması şarttır. Müdahale ile elde edilecek amaç ile müdahale arasındaki orantılılığa da dikkat etmek gerekir. Bu durumda bu koşul ve kriterleri taşımayan CİT'nün 144-147 maddelerinin yeniden düzenlenmesi gerekmektedir.

- CİT haberleşmenin denetiminde "sakıncalı görülen mektuplar" dan söz etmekte, ancak neye göre sakıncalı olduğu konusunda bir kriter getirmemektedir. Denetimi yapan kişilerin keyfi davranmalarını önlemek için, denetimi gerektiren yasal amaçlar düzenlenmelidir. Devlet makamlarına, bu konuda takdir hakkı yetkisi tanıyorsa, takdir yetkisinin kapsamı da keyfi uygulamayı önleyecek şekilde belirlenmelidir. "Yasayla öngörülen" veya " hukuka uygun olarak" koşulunun Mahkeme içtihadındaki anlamı hak ya da özgürlüğe müdahale teşkil eden önlem veya işlemin iç hukukta yasal dayanağının bulunmasıdır. Sakıncalı olmak gibi belirsiz bir

bulunmasıdır. Sakıncalı olmak gibi belirsiz bir kavram yerine haberleşmenin denetim amacı yasal dayanağa kavuşturulmalıdır.

- Ziyareti düzenleyen koşullar, sosyal ilişkilerin desteklenmesi ve tutuklu ve hükümlülerin onurlarının korunması için büyük önem taşır. Bu nedenle kurum idaresi, ziyaret hususunda insan onuruna yakışır olanakları yaratmalıdır. Hükümlü ve tutukluların ziyaretçileri ile görüşebilmelerinin rahat ve düzenli olması sağlanmalı ve aileleri tarafından kolayca ziyaret edilebilmeleri için ailelerine yakın yerlerde tutulmalıdır. Tretmandan beklenen yararını önlemesi gibi bir olasılık dışında tutuklu ve hükümlüleri ziyaret edebilecek kişiler hususunda bir sınırlama getirilmemelidir. Ancak kurumun düzeni ve güvenliği açısından ayrıca ziyaretin niteliğinin iyileştirilmesi bakımından gereklilik varsa ziyaretçi sayısı sınırlandırılmalıdır.

- Tretman programları, olabildiğince geniş ölçüde tıbbi, eğitici, mesleki, ailevi ve diğer sosyal nedenlerle verilmesi gerekli cezaevi izni koşullarını içermelidir. Bu nedenle yetkili makamlarca izin verilirken, takdir hakkı yerinde kullanılmalıdır. İş arama izni, hükümlünün dış dünya ile ilişkisini sağlamasının yanında salıverilmeye hazırlanması bakımından da önemlidir. İş arama izninden hükümlünün yararlanabilmesini sağlama ve iznin amacına ulaşabilmesi için hükümlüyü bu konuda yönlendirmeli ve yardımcı olmalıdır.

-Tutuklu ve hükümlüler avukatları ile iletişim kurma ve onlara danışma hakkına sahiptir. Ceza infaz kurumları tutuklu ve hükümlünün, gecikmeden, sansürlü ve tam bir gizlilik içinde avukatı tarafından ziyaret edilme, avukatına danışma ve onunla iletişim kurabilme hakkını kullanması için, tüm olanakları sağlamalıdır. Sanığın İHAS m. 6/3 (c) de güvence altına alınan savunma hakkı ile İHAS m. 6/3 (b) de güvence altına alınan "savunmasını hazırlamak için yeterli zamana ve kolaylıklara sahip olma" hakkının varlığını dikkate aldığımızda, ceza infaz kurumlarının hükümlü ve tutuklunun avukatıyla iletişime gereken önemi vermesinin ve olanakları yaratmasının zorunluluğu da ortaya çıkar.

-Hükümlüyü ilgilendiren hukuki konuları görüşmek amacıyla yapılacak avukat ziyaretleri, süresi ve sıklığı yönünden sınırlandırılmamalıdır. Ayrıca, tutuklu ve hükümlülere hukuki yardım sağlamak amacıyla, Baro tarafından her cezaevine, alanında eğitimli bir avukat atanmalı, hükümlü ve tutuklu isterse kendi seçtiği avukattan isterse Baroca atanan avukattan hukuki yardım alabilmelidir.

-CMUK m. 144'e göre yakalanan ve tutuklu bulunan kişinin müdafii ile yazışmaları denetime tabi tutulamaz. CMUK m. 144'de öngörülen denetim

Yasağını, tutuklu ile müdafinin birbirlerine yazdıkları mektupların derhal yerine ulaştırılmasını da kapsayacak şekilde anlamak gerekir.

-CİT de hükümlülerin avukatları ile mektupla haberleşmesi hususunda ayrı bir düzenleme olmadığı için, tüzük gereğince hükümlü ile avukatının mektuplaşması idarenin denetimine tabidir. Oysa hükümlü avukat ilişkisi hükümlünün diğer kişilerle ilişkilerine nazaran önem arz eder. Hükümlünün avukatıyla görüşmesi nasıl dinlenemiyorsa, birbirlerine yazdıkları mektupların da idarece okunamaması gerekir.

-CİT'nün haberleşmenin kontrolünü düzenleyen 144. maddesinde resmi mercilere yazılan dilekçelerin incelenmeden ilgili makama gönderileceği şeklinde düzenlenmiştir. Tutuklu ve hükümlünün istek ve şikayetini bildirdiği dilekçenin açık olması ve kurumun denetimine tabi tutulması bu hakkını işlemez hale getireceğinden, kapalı zarfla denetime tabi olmadan ilgili yere geciktirilmeksizin ulaştırılması gerekir. Bu nedenle CİT 144 deki "dilekçe" ifadesi CİT m. 106' da ki gibi "kapalı zarf" şeklinde değiştirilmelidir. Ayrıca Türkiye AİHM'nin yakınmayı kabul etme yetkisini tanıdığı için Mahkemeye başvurma hakkının etkili bir biçimde kullanılmasını engellememe yükümlülüğü altına girmiştir. Bu nedenle, AİHM'e yazılan mektupların denetimden muaf tutulacağı yasada açıkça düzenlenmelidir.